

101. הנה כה אחד דיאוקיס לבדו את עם המדים ומשל עליו (1). שבטי המדים הם: הבונים הפריטקנים (2), הקטרוחטים, האריננטים, הבודים, המגים (3). אלה הם שבטי המדים.

102. לדיאוקיס היה בן, פראורטיס, אשר קבל את השלטון אחרי מות דיאוקיס אשר מלך חמשים ושלש שנים. בקבלו את השלטון לא הסתפק למשול רק על המדים, כי אם יצא למלחמה על הפרסים והתגרה בס, והם היו הראשונים אשר הכניע לפני המדים. אחרי אשר היו לו שני העמים האלה ושניהם אדירים, הכניע את אסיה, בלכתו מעם אל עם עד כי באחרונה יצא למלחמה על האשורים ומהאשורים על מלכי ניונה ואשר משלו לפניו (4) על הכל, אך בימים ההם היו עוברים מבעלי ברייתם אשר פשעו בהם. בכל זאת היה מצבם עוד טוב; על אלה אפוא יצא פראורטיס למלחמה ובה נפל, אחרי משלו עשרים ושנים שנה (5), ועמו החלק הגדול מצבאו.

103. אחרי מות פראורטיס ירש את הממלכה קיאקסרס (6) בן פראורטיס בן דיאוקיס. עליו מספרים, כי עלה על אבותיו באהבתו למלחמה. הוא היה גם הראשון אשר חלק את עמי אסיה לגדודים וסדר אותם כל אחד לבד, רוביקשת לבד, ואת הרוכבים לבד, ואילו לפני כן היו כולם במדה אחת בלתי מסודרים ומעורבים. הוא האיש שנלחם בלודים כאשר בעת הקרב נהפך היום ללילה (7) ואשר חבר אל ארצו את כל אסיה העליונה אשר מעבר לנהר תליס. הוא אסף את כל העמים הנכבשים תחתיו ויצא למלחמה על העיר ניונה לנקום את נקמת אביו וגם לכבוש את העיר. וכאשר נצח בקרב על האשורים וצר על ניונה, בא עליו צבא גדול של הסקיתים. בראש הצבא עמד מלך הסקיתים מדיס בן פרוטותיאס. הם פרצו אל תוך אסיה בהדפם את הקיקרים מתוך אירופה וברדפם אחרי הפליטים באו לארץ מדי (8).

104. מים מיאוקיס (9) עד הנהר פסיס ועם הקולכים דרך שלשים יום לאיש חיל ומקולכים לא רחוק לעבור עד מדי; רק עם אחד יושב בדרך ביניהם, הספיריים (10), ואך עוברים אותם באים לארץ מדי. אולם הסקיתים לא פרצו מעבר הנה, כי אם בחרו בדרך העליונה, אם גם רחוקה היא ביותר והרי קאבקסוס

(1) הוא מלך 647-699 ז.

(2) לפי Fr. Delitzsch השם הזה הוא אחד עם אפרסתיא בעזרא ד' ט"ו.

(3) השבט הזה היה הנכבד והמפורסם ביניהם, כי ממנו היו הכתנים.

(4) בימי פול, תגלת-פלאסר ושלמנסר.

(5) מלך 647-624. (6) מלך 624-585.

(7) ראה I 74. (8) ראה I 15.

(9) היום הים האדומי.

(10) חושבים, שישבו מסביב לעיר טיפליס.

היו להם לימינם¹. שם התנגחו המדים עם הסקיתים ובקרב נוצחו ואבדו את הממלכה. והסקיתים משטו על כל אסיה.

105. משם הלכו למצרים. ובבואם לסוריה פלשתינה² בא לקראתם פֶּסְמָטִיכּוּס³ מלך מצרים ובמתנות ובתחנונים עצר בעדם מלכת הלאה. בחזרתם היו בעיר אשקלון אשר בסוריה ובעת שרוב הסקיתים עברו בלי להרע לה, נשארו אחדים מהם ואלה שדרו את מקדש אֶפְרוֹדִיטֵי הַשְּׁמִימִית⁴. המקדש הזה הוא, כאשר אני מוצא בחקרי את הדבר, הקדמון בין מקדשי האלה הזאת. כי המקדש בקפריסין נוסד מפה, גם לפי דברי אנשי קפריסין עצמם. גם את זה אשר בְּקִיֶּתְרָה בנו הפיניקים, אשר הם בני גליל סוריה זה. את אלה מהסקיתים אשר שדרו את המקדש באשקלון ואת בניהם אחריהם לדורות עולם, הכתה האלה במחלת נשים. בעון זה הם חולים, כן מודים הסקיתים, ומי אשר בא לארץ הסקיתים יכול לראות מה עם האנשים אשר הסקיתים יקראו להם אֶנְרִים⁵.

106. ומעתה משלו הסקיתים באסיה עשרים ושמונה שנה. בודונם ובשאת נפשם השמו הכל, כי מס גדול עשקו מכל איש ואיש אשר הטילו עליהם, ומלבד המס חמסו בשוטטם על סוסייהם מה שנשאר אולי עוד להם. את רובם המיתו קיאכסריס והמדים, אחרי שהזמינום והשכירו. וכה השיגו המדים שנית את השלטון ומשלו על העמים כמו לפנים ולכדו את ניוה⁶, —איככה, אספר בספורים הבאים⁷— והכניעו את האשורים חוץ מארץ הבבלים⁸. אחרי המקרים האלה מת קיאכסריס, אחרי מלכו ארבעים שנה, במספר הזה שנות הסקיתים גם יחד.

107. את המלוכה קבל אסטיאגיס⁹ בן קיאכסריס. ולו בת ושמה מֶנְדֵּגִי.

(1) הם עברו על החוף המערבי של הים הכספי.

(2) חוף הים מפניקיה עד מצרים, ראה III 5; II 89; על המאורע הזה בשנת 633 נבא ירמיהו פרק ד'—ו': הנה עם בא מארץ צפון, וגוי גדול יעור מירכתי ארץ, קשת וכידון יחזיקו, אכזרי הוא ולא ירחמו וכו'. גם צפניה ונחום נבאו על התפרצות הזאת של הסקיתים לתוך ארץ-ישראל.

(3) אורודותיו ראה II 157.

(4) הירודוטוס רואה באלת הסורים דרקסו היא האשתורת של הפניקים את האלה היוונית אפרודיטי. המקדש הזה היה מפורסם גם בתקופה מאוחרת. השוה עז' י' ע"ב: חמשה בתי ע"א קבועין הן וכו' צריפא שבאשקלון. חורבן אשקלון נזכר בנבואות צפניה ב' ד': בבתי אשקלון בערב ירבעון כי יפקדם ד' א' ושב שביתם. וזכריה ט' ה': ואבד מלך מעזה ואשקלון לא תשב.

(5) הם היו אנדרוגנוסים. ראה IV 67.

(6) בשנת 625.

(7) אולם לא עשה זאת, אולי מת הירודוטוס טרם גמרו את ספרו.

(8) כי נבופולטר, מלך בבל, עזר בכבוש ניוה.

(9) מלך 585—550.

אותה ראה בחלומו משתנת עד שמלאה את עירו ושטפה את כל אסיה. הוא ספר את חלומו לפותרי החלומות מבין המגים¹ ובשמעו מהם את פתרון החלום לכל פרטיו, ותפעם לבו. אחרי־כן, כאשר היתה מנדני זאת ראויה לאיש, לא נתנה לאחד המדים ההגון לה, כי ירא מפני חזון הלילה. הוא נתנה לפרסי וישמו־קמְבִּיטִיס², אותו מצא ממשפחה טובה ונוח מטבעו וראהו כנופל במעלה הרבה מאיש מדי בן המעמד הבינוני.

108. אחרי אשר היתה מנדני אשה לקמביסיס, ראה אסטיאגיס בשנה הראשונה חלום אחר. נדמה לו, כי מערות בתו זאת צימחת גפן, והגפן הזאת חכס את כל אסיה. בראותו זאת וישאל את פותרי החלומות גם בדבר החלום הזה, ושלח לקחת מארץ פרס את בתו העומדת ללדת ואחרי בואה שם עליה שומרים, בחפצו לאבד את הנולד ממנה. כי לפי המראה פתרו פותרי החלומות מבין המגים, כי הבן אשר תלד בתו ימלך תחתיו. בכדי להשמר מפני זה שלח אסטיאגיס, כאשר נולד כורש, לקרא את הרפגוס, קרובו והנאמן לו מבין המדים המושל בכל אשר לו ויאמר כדברים האלה: „הרפגוס, אמסור לך לבצע דבר, אל תזלזל בו ואל תדחה אותי ותבכר אחרים ולא תגרום לך לעצמך רעה בסוף. קח את הילד אשר ילדה מנדני והביאהו אל ביתך והרגהו, אחרי־כן קברהו ככל אשר תרצה.“ וזה השיב: „המלך, מעולם לא מצאת את עבדך ממרה את פוך, ואוהר גם להבא מחטוא לך. אם טוב בעיניך שהדבר יעשה ככה, עלי לעבדך בלב שלם.“

109. את הדברים האלה השיב הרפגוס, וכאשר נמסר לו הילד־מקושט למיתה, הלך הביתה, הלך ובכה בבואו הביתה. ספר לאשתו את כל דברי אסטיאגיס, וזאת אמרה לו: „ועתה, מה תאמר לעשות?“ והוא משיב: „לא אשמע בקול אסטיאגיס, אף אם יבער חמתו ויתהולל יותר מאשר הוא מתהולל עתה, לא אמלא אחרי מחשבות לבו ולא אעזור לו ברצח כזה. ומפני טעמים רבים לא ארצח את הילד, הלא קרוב הוא לי הנער וגם זקן אסטיאגיס ובנים זכרים אין לו. כאשר ימות והשלטון יעבור לבתו, אשר את בנה הוא מצוה היום להמית על ידי, האם לא תצמח לי אחרי־כן מזה סכנה גדולה מאד? אולם על הילד הזה למות, למען שאמלט אני, אבל על אחד מאנשי אסטיאגיס להיות רוצחו ולא מאנשי.“

110. את הדברים האלה דבר והוא מהר לשלוח מלאך לאחד מרועי־הבקר

(1) שבת המגים היה שבת הכתנים—ראה [101]—ובגלל זה נעשה שם השבת והמושג כהן אחד. בירמיהו ל"ט ג' נזכר הכהן הראשי בשם רב־מג. בתלמוד נקראים המגים אמגושא מגושא מגוש וגם חבר.

(2) הוא היה תפחה השלישי אחרי אחימנס שמנהו סרוארטיס על הפרסים, ראה [209].

אשר לאסטיאגיס, אשר אותו ידע כי הוא רועה במרעה מתאים מאד¹, בין הרים מלאים חיות רעות; שמו מִיִּטְרָדְטִיס. הוא חי שם עם אשה, שגם היא היתה שפחה. שם האשה אשר חי עמה היה קינו² בשפת יון, בשפת מדי סֶפְקוֹ. כי על כלב אומרים המדים סֶפְקוֹ. המקום היה במורדי ההרים, אשר שם היה מרעה בקר לרועה זה, צפונה מאגבטנה ולעבר הים השחור. כי כאן, לצד ארץ הספירים ארץ מדי מלאה הרים מאד, גבוהה ומכוסה יערות, ושאר ארץ מדי הוא מישור. כאשר בא הרועה אשר הבהילוהו, אמר אליו הרפגוס את הדברים האלה: „אסטיאגיס מצוה לך לקחת את הילד הזה ולשימו על השומם בין ההרים, כי ימות עד מהרה, ועוד הוא מצוה לאמר לך, אם לא תמית אותו ותשאירו בחיים באיזה אופן שהוא, תמות אתה מות אכזרי ואותי הפקיד לחקור אם עזבתו“.

111 הרועה שמע את הדברים האלה ויקח את הילד וישב בדרך אשר בא בה, ויבא אל סוכתו. והנה אשתו, שכל היום היתה מקשה ללדת, ילדה או, מסבה מאת האל, בעת שהרועה הלך העירה. ושניהם היו שרויים בדאגה. אחד על השני; הוא דאג ללדת אשתו, ואשתו, על אשר שלח הרפגוס לקרא את בעלה וככה לא הסכין לעשות. אולם כאשר שב ועמד לפניה וכאשר ראתה אותו בלי אשר קותה לזה, שאלה אותו אשתו על מה הבהילו הרפגוס ככה. וזה השיב: „אשתי, בבואי העירה ראיתי ושמעתי מה שהיה יותר טוב, לו לא ראיתיו ולא היה בא על אדונינו. בית הרפגוס היה כולו מלא יללה. נבהלת, אך נכנסתי מיד בהכנסי, רואה אני ילד שוכב ומפרכס וצועק והיה מקושט בזהב ובבגדי צבעונים. כראות אותי הרפגוס צוה עלי למהר ולקחת את הילד, לשאת אותו ולעזובו במקום שחיות מצויות ביותר, בין ההרים, ואמר, כי אסטיאגיס הוא הדורש זה ממני ואיים עלי מאד אם לא אעשה זאת. ואני לקחתיו עמי, בחשבי כי הוא יליד אחד מבני הבית. כי עוד לא עלה על דעתי מאין מוצאו. אמנם השתוממתי בראותו מקושט בבגדי זהב ונוסף לזה היללות אשר נשמעו בבית הרפגוס. אולם מיד אחרייכן בדרך שומע אני את כל הענין מפי העבד אשר לזה אותי מתוך העיר ואשר מסר לי את התינוק, כי זה בנה של מנדני, בןו של אסטיאגיס, ושל קמביסס בן כורש, ואותו צוה אסטיאגיס להמיתו; והנה הוא“.

112 בדברו את הדברים האלה, גלחו הרועה והראוהו. כראות האשה את הילד גדול ויפה־מראה. בכתה וחבקה רגלי בעלה והתחננה כי בשום אופן לא יהרגוהו. אך הוא אמר, כי לא יוכל לעשות אחרת, כי אנשי הרפגוס יבואו לראותו, ואז ימות הוא מות נבל, אם לא יעשה את הדבר. וכאשר לא יכלה

(1) לתכלית זו.

(2) כלב טֵטֶאס.

להטות את לב בעלה, אמרה האשה את הדברים האלה: „יען כי לא אוכל לפתותך לבלי המיתו, לכן כזאת תעשה, אם כה דרוש שיראו ילד געזב: ילדתי גם אני, אך ילד מת. את זה תקח ותשים¹ והילד שנולד לבת אסטיאגיס נגדל כמו לו היה בננו. באופן כזה לא תמצא אתה מסרב לאדוניך ואנחנו לא נמצא בעצה רעה. כי הילד המת יקבר בקבר מלכים והחי לא יקופחו חייו“.

113. דברי האשה נראו לרועה נכונים מאד במצב זה וימהר לעשות כדבריה. את הילד אשר הביא להמיתו, מסר לאשתו, ואת בנו המת לקח ושם בכלי אשר בו הביא את האחר. הוא קשט אותו בכל הקשוט של הילד האחר ונשא אותו אל המקום אשר שם ההרים שוממים ביותר ויניחהו. ובבוא היום השלישי אחרי עזבו את הנער בא הרועה העירה, בעזבו אחד הרועים הקטנים לשומר, והלך אל בית הרפגוס, ויאמר לו, כי מוכן הוא להראות לו את גוית הילד. הרפגוס שלח את הנאמנים בנושאי־כידון שלו ועל ידם נוכח ויקבר את בן הרועה. ככה נקבר זה. אך את השני, אשר קראו אחרי כן כורש, קבלה אשת הרועה ותגדלה, ונתנה לו איזה שם אחר ולא כורש.

114. וכאשר היה הנער בן עשר שנים קרה אותו המקרה הזה, אשר על ידו נתגלה. הוא שחק באותו הכפר, אשר בו היו גם עדרי הבקר ההם, הוא שחק אפוא ברחוב עם בני גילו, והנערים המשחקים בחרו בזה שנחשב לבן הרועה כי יהיה למלך עליהם והוא סדר אותם, אחדים כי יבנו בתים, אחדים כי יהיו לנושאי־כידון, אחד מהם כי יהיה לעין המלך, על שכם האחד נתן את המשרה להביא את הידיעות לפניו. כה הציב איש איש על עבודתו. והנה אחד הנערים האלה, ששחק יחד אתם, בהיותו בנו של אֶרְטֶמְבְּרִיס, איש נכבד בין המדים, לא עשה את אשר צוה עליו כורש. ויצו כורש לנערים האחרים לתפסו. הנערים שמעו בקולו וכורש הרע מאד לנער בהכותו בשוטים. וזה, מיד אחרי שהניחו ממנו, יען חרה לו מאד, כי חשב לו לבושה את אשר סבל, מהר העירה אל אביו, לקבול על מה שסבל מאת כורש. ולא אמר כורש, כי עוד לא היה לו השם הזה, כי אם בן הרועה של אסטיאגיס. ארטמבריס הלך בכעסו אל אסטיאגיס ולקח את הנער עמו ואמר כי נחל מכות בלתי ראויות לכבודו, באמרו: „המלך, עבדך, בן הרועה הזיד בגו ככה“, והראה את כתפיו של בנו.

115. כאשר שמע וראה אסטיאגיס, אמר לנקום נקמת הנער לכבודו של ארטמבריס ושלח לקרא את הרועה ואת בנו. כאשר באו שניהם, אמר אסטיאגיס בהביטו אל כורש: „אתה, אשר הנך בן לאיש כזה, נועות להרע באופן זה לבנו של האיש המכובד ביותר אצלי?“ והלה השיב כדברים האלה: „אדוני, אני בדין עשיתי מה שעשיתי לנער הזה, כי נערי הכפר, אשר גם הוא היה ביניהם,

בשחקם הקימו אותי למלך עליהם, יען נראיתי להם ראוי ביותר לזה. והנה הנערים האחרים עשו מה שנצטוו, אך זה לא שמע ולא שם לבו ולכן קבל את ענשו. ועתה אם ראוי אני להענש על זה, הנני."

116. בעת דבר הנער את הדברים האלה נדמה לו לאסטיאגוס, כי הוא מכירו וגם תואר פניו נדמה לו דומה לשלו וגם המענה היה חפשי יותר מדי והזמן מעט עזיבת הילד נראה לו מתאים עם גיל הנער. ותפעם רוחו בקרבו ולא יכול להוציא הגה מפיו שעה קלה. ואך שב רוחו אליו אמר, יען רצה לשלח מפניו את ארטמבריס וישאר הרועה לבדו ויחקרהו: "ארטמבריס, אני אעשה ככה כי לא תתאוננו לא אתה ולא בנך". בזה שלח את ארטמבריס, ואת כורש הכניסו העבדים לפנים על-פי מצות אסטיאגוס. כאשר נשאר הרועה לבדו, שאלהו, בהיותו לבדו, אסטיאגוס את הדברים האלה, מאין לקח את הנער ומי האיש אשר מסרהו לידו. אך זה השיב, כי הוא הולידו והאשה אשר ילדה אותו עודנה בביתו. אסטיאגוס השיבהו, כי לא טוב הוא עושה אשר הוא רוצה לבוא במגע עם ענויים גדולים, ובדברו את הדברים האלה נתן אות לנושאי-הכידון לתפוש אותו. ויהי כאשר הוליכוהו אל הענויים, הודה על כל הענין. הוא החל מן התחלה וסיפר הכל לפי האמת ולבסוף בכה והתחנן כי יסלח לו.

117. ואסטיאגוס, אחר שגלה הרועה את האמת, לא הוסיף עוד לשים אליו לבו, כי אם נתמלא חמה גדולה על הרפגוס וצוה לנושאי-הכידון לקרא אותו. כאשר בא הרפגוס שאלהו אסטיאגוס: "הרפגוס, אי הדרך אשר בה המית את הילד אשר ילדה בתי ואשר מסרתי אותו לך?" והרפגוס, בראותו את הרועה נמצא שם, לא שם דרכו אל השקר, למען לא יתבדה ויאחז מיד, כי אם אמר את הדברים האלה: "המלך, אחרי קבלי את הילד, נמלכתי בדעת, איך אמלא אחרי רצונך מבלי לחטוא נגדך ומבלי להיות רוצח בעיניך ובעיני בתך, וככה עשיתי: קראתי את הרועה הזה ומסרתי לו את הילד ואמרתי לו כי אתה הוא זה שצוית להרגהו. ובאמרי את הדברים האלה לא שקרתי, כי אתה הלא פקדת זאת, מסרתי איפוא לו?" באופן זה שצויתו לשים אותו על הר שמים ולהשאר שמה ולשמור עליו עד שתצא נשמתו ואנימתי עליו בדברים שונים אם לא יעשה כאשר צוה, ואחרי אשר עשה אשר צוו עליו מת הילד, ואני שלחתי מהנאמנים שבסריסי להוכח על ידם וקברתי. ככה היה הדבר, המלך, ובמיתה כזו מת הילד."

118. הרפגוס אמנם ספר את הדבר לאמתו, אולם אסטיאגוס העלים את כעסו אשר כעס עליו בגלל הדבר אשר נעשה, וספר להרפגוס בתחלה את דבר המקרה כאשר שמע מפי הרועה, אחר כך, כאשר גמר, הוסיף לספר, כי הילד

חי וכי טוב הדבר. כי הנעשה לילד הזה, אמר בספרו, העציב הרבה מאד את רוחי, ולא קל הדבר לי שנעשיתי שנוא על בתי ויען כי הדבר נהפך לטובה שלח נא את בנך אל הנער אשר בא זה עתה וגם תבוא אל הסעודה, כי אומר אני להקריב קרבן תודה על הצלת חיי הנער לאלה מבין האלים אשר להם יאה הכבוד הזה.

119. כשמוע הרפגוס את הדברים האלה, השתחוה אפים ארצה והיה מאושר בלבו, כי המשגה אשר שגה נהפך לטובה וכי הוזמן לסעודה בתנאים טובים כאלה והלך לביתו, ובבואו הביתה מהר ושלח את בנו, הוא היה יחידו, בן שלש-עשרה שנה בערך, ויצוהו ללכת אל אסטיאגיס ולעשות את אשר יצוהו, והוא, בשמחתו הגדולה ספר לאשתו ככל אשר קרהו⁽¹⁾. ואסטיאגיס, בבוא אליו בן הרפגוס, צוה לשחטו ולנתחו לאבריו, חלק מהבשר לצלות באש וחלק לבשל, ואחרי שנעשה היטב היה מוכן⁽²⁾. בהגיעה שעת הסעודה באו גם שאר המוזמנים וגם הרפגוס. לפני האחרים ולפני אסטיאגיס עצמו העמדו שולחנות מלאים בשר טלה, ולפני הרפגוס הגישו את כל בשר בנו מלבד הראש וראשי הידים והרגלים; אלה היו מכוסים בסל לבדס. כאשר ראה אסטיאגיס, כי הרפגוס כבר אכל לשובע מהמאכל, שאלהו, אם הכירה היתה מתוקה לחכו, וכאשר ענה הרפגוס, כי מאד ערבה לו, הגישו אלה שעליהם היה מוטל הדבר, את הראש המכוסה של בנו ואת ידיו ואת רגליו, ובעמדם לפני הרפגוס צוו לו להרים את המכסה ולקחת מן הדברים ככל אשר ירצה. הרפגוס שמע להם ובגלותו את הכסוי, ראה את שיורי בנו. בראותו אותם לא נדהם, כי אם שלט ברוחו. וישאלהו אסטיאגיס אם הוא יודע מבשר איזה חיה אכל; הוא יודע היטב, השיב, וטוב מאד כל דבר אשר ידי המלך תבצענה. את הדברים האלה דבר ויקח אתו את שאר הבשר והלך לביתו, פה אמר, כפי שאני חושב, לקבר את כל מה שאסף.

120. את הרפגוס ענש אפוא אסטיאגיס בדרך זו, אולם על דבר כורש חשב בלבו וקרא את אותם המגים אשר פתרו לו את החלום באופן ההוא⁽³⁾. בבואם שאל אותם אסטיאגיס מה הפתרון אשר פתרו לו בדבר החלום. הם ענו כדבריהם הראשונים, באמרם, כי הנער מלך ימלוך אם יחיה ולא ימות לפני זה. הוא השיב להם ויאמר: "חי הנער וגם נשאר בחיים, ובעת היותו בכפר, בחרו בו נערי הכפר להיות מלך עליהם וכל מעשיו היו כמעשי המלכים המולכים באמת, כי גם נושאי-כידון ושוערים ומביאי-ידיעות וכל שאר הדברים סדר ומלך.

(1) מענין כי גם המן שחי קרוב לזמן הירודוטוס, בשמחת לבו מספר לאשתו כי קרא הוא עם המלך למשתה היין, השוה אסתר ה' יב: אף לא הביאה אסתר המלכה עם המלך אל המשתה אשר עשתה כי אם אותי גם למחר אני קרא לה עם המלך.

עתה לדעתכם מה התוצאות אשר יביא כל זה? ויאמרו המגים: „אם הנער חי וכבר מלך מבלי מחשבה תחלה של מי שהוא, הרגע ואל תפחד מפני זה, כי לא ימשול עוד בפעם השניה, הלא גם לכמה מהחזיונות אשר חזינו היו תוצאות קלי-ערך, ומה גם דברי-חלומות על נקלה נגמרים בדברים תפלים.“ ויען להם אסטיאגיס: „גם דעתי, מגים, כדעתכם כולה, בזה שהנער כבר נקרא מלך, בא החלום ואין לי עוד נסבה כלל לפחד מפני הנער הזה. בכל-זאת עוצו לי עצה אחרי אשר תחשבו היטב, מה יהיה היותר בטוח בעד ביתי, בעדי ובעדכם.“ על זה ענוהו המגים: „המלך, גם לנו נוגע הדבר עד למאד, לחזק את ממשלתך, כי אחרת תאבד לך ותעבור לנער זה והוא פרסי, ואנחנו בהיותנו מדים נהיה משועבדים ולא נהיה חשובים כלל בעיני הפרסים, כי זרים נהיה, אולם כל עת אשר אתה תמלוך, יש לנו חלק בממשלה ומכובדים אנחנו מאד לפניך, בהיותך בן עמנו, ואם ככה הוא הדבר, עלינו לדאוג לך ולממשלתך, ולו צפינו דבר מעורר דאגה, היינו אומרים לך הכל מראש. ועתה, כאשר תוצאות החלום מצערות, אנחנו שקטים ואומרים גם לך לעשות כמונו, ואת הנער הזה תשלח מנגד עיניך לפרס אל הוריו.“

121. כשמוע אסטיאגיס את הדברים האלה, שמח מאד וקרא את כורש ואמר לו כדברים האלה: „בני, רשעתי לך לסבת חזון-לילה שוא והודות למולך נשאת בחיים. ועתה לך בלב שמח לפרס, ואני אשלח אתך אנשים ללוותך, בבואך שמה תמצא אב ואם, לא כמו הרועה מיִטְרִדָּטִיס ואשתו.“

122. אחרי דברו את הדברים האלה, שלח אסטיאגיס את כורש; בשובו לבית קמביסס קבלוהו הוריו, ואחרי אשר קבלוהו, כאשר שמעו⁽¹⁾, חבקוהו מאד, יען כי חשבוהו למת מיד, עוד בעת ההיא, וישאלוהו, איך נשאר בחיים, והוא ספר להם ואמר איך הוא בעצמו בתחלה לא ידע מאומה וחי בטעות גדולה, ובדרך שמע את כל הקורות אותו. הוא האמין, כי הוא בנו של רועה אסטיאגיס. אך בדרך משם נודע לו כל הענין מפי המלוים אותו, ואמר כי אשת הרועה גדלה אותו והלל אותה עד למאד ובספורו היתה לו קינו הכל, והוריו תפשו את השם הזה ולמען תראה לפרסים הצלת בנם פלאית יותר יצרו את האגדה, כי כלבה הניקה את כורש הנעזב ומפה הלכה האגדה הזאת והתפשטה.

123. וכאשר גדל כורש והיה גבור החיל והאהוב לכל בני גילו, הפציר בו הרפגוס בשלחו לו מתנות, כי שאף לנקום את נקמתו מאסטיאגיס כי הוא ידע, כי בהיותו אחד העם, לא יוכל להתנקם באסטיאגיס, אמנם בראותו את כורש גדול, עשהו לבעל בריתו, כי קורות צרותיו של כורש היו דומות לקורותיו. עוד קודם לכן עשה את המעשה הזה: יען היה אסטיאגיס אדון קשה למדים,

בא הרפגוס בדברים עם כל אחד ואחד מראשי המדים ויתאמץ לפתותם, כי נחוץ להעמיד את כורש בראש ולהעביר את אסטיאגיס מהמלוכה. כאשר עלה זה בידו והכל היה מוכן, אמר להודיע את אשר בלבו לכורש, אשר היה בפרס, אולם אי אפשר היה באופן אחר, כי כל הדרכים היו שמורות. והוא הערים ככה: הוא התקין בכשרון ארנבת וקרע את בטנה ולא השחית ממנה דבר וכמו שהיתה שם ספר בתוכה, ובו כתב מה שהיה בלבו, אחרי־כן תפר את בטן הארנבת ונתן לנאמן מבין עבדיו רשת כאילו הולך הוא לצוד ציד ושלח אותו לפרס וצוהו, כי במסרו את הארנבת לכורש, יאמר לו על פה, כי יפתח בעצם ידיו את הארנבת וכל איש לא יהיה עמו בעשותו זאת.

124. והנה הדבר הצליח וכורש קבל את הארנבת ופתח אותה ובמצאו בתוכה את הספר לקחהו וקראהו. ודברי המכתב היו אלה: „בן קמביסיס, האלים משגיחים עליך, כי מבלעדי זאת לא הגעת אל האושר הגדול הזה. ועתה נקום את נקמתך ברוצחך אסטיאגיס, כי לפי דרישתו היית כבר מת, אך הודות לאלים והודות לי נשאת בחיים. כל מה שנעשה עמך, חושבני, מכבר ידוע לך, וגם מה שבא עלי מאת אסטיאגיס, יען לא הרגתיך כי אם מסרתיך לרועה. ועתה, אם תשמע בקולי, תמלוך על כל הארץ, אשר אסטיאגיס מולך עליה. פתה את הפרסים למרוד וצא למלחמה על המדים. ואם אָמְנָה מאת אסטיאגיס לשר צבא נגדך, יהיה מה שברצונך, וגם אם איש אחר מנכבדי המדים. בראשונה יעזבו אלה אותו ויעברו אליך ויתאמצו למגר את אסטיאגיס. ויען כי פה הכל כבר מוכן, עשה זאת והחישה מעשיך“.

125. כשמוע כורש את הדברים האלה חשב בלבו, באיזו תחבולה מחוכמה יפתה את הפרסים, כי ימרדו, ובחשבו מצא כי הדרך הזאת היא המתאימה ביותר ועשה אפוא ככה: הוא כתב בספר מה שהיה בדעתו ואסף את הפרסים לאספה. אחרי־כן פתח את הספר ובקראו מתוכו אמר, כי אסטיאגיס שמהו לשר־צבא על הפרסים. „ועתה“, הוסיף ואמר, „פרסים, אני מצוה לכם שתבואו כולכם וביד כל אחד מכם חרמש“, כן צוה כורש. בין הפרסים יש שבטים רבים, וחלק מהם אסף כורש ופתה אותם למרוד במדים. — יש כאלה אשר לפניהם נכנעים שאר הפרסים: הפֶּסְרִגִּידִים, המֶרְפִּיִּים, הפֶּסְמִיִּים. מבין אלה הפסרגידים הם הנכבדים ביותר, מהם גם בית־אב הָאֶחִימֶנִידִים, אשר ממנו יצאו מלכי פרס. שבטים אחרים של הפרסים הם: הפֶּנְתִּיאֲלִיִּים, הַדִּירוֹסִיִּים, הַגֶּרְמָנִיִּים, כל אלה עובדי־אדמה, והשאר נודדים: הַדִּיִּים, הַמֶּרְדִּים, הַדִּרֹּפִיקִים, הַסַּגֶּרְטִיִּים. 126. כאשר היו כולם נוכחים והיה בידם מה שנצטוו, צוה כורש —

היה זה מקום בארץ פרס מלא קוצים, בערך שמונה־עשר או עשרים ריס לכל רוח — כי את המקום הזה יכסחו ביום ההוא. אחרי אשר גמרו הפרסים את

העבודה הקשה שהוטלה עליהם, אמר להם שנית, כי יבואו ביום השני מרוחצים. בינתיים אסף כורש אל המקום ההוא את כל עדרי העזים, הכבשים והבקר של אביו ושחט והכין אותם, כדי לקבל פני צבא הפרסים, מלבד היין והמטעמים. כאשר באו הפרסים ביום השני השטתחו על הדשא והוא נתן לפניהם לאכול ולשתות. כאשר היו אחרי הסעודה שאל אותם כורש מה יותר רצוי להם אם כמו זה שביום העבר או כמו זה שיש להם היום. הם השיבו כי גדול ההבדל, כי ביום העבר היה רע להם לגמרי, אבל היום טוב להם לגמרי. כורש תפש את דבריהם וגלה להם את כל הענין, באמרו: „אנשי פרס, כה יהיה לכם. אם בקולי תשמעו, ככה יהיה לכם ורבבות טובות אחרות, בלי כל עמל של עבדות. ואם לא תחפצו לשמוע בקולי תמצאנה אתכם יגיעות עד אין מספר, דומות לאלה של אתמול. ועתה שמעו בקולי ותהיו בני־חורים. יען כי אני, כפי שאני חושב, נולדתי בהשגחת אל, למען אקח את הענין בידי, ואינני חושב אתכם לגרועים בכל דבר, ולא בקרב, מהמדים. אם ככה הוא הדבר, תפשעו עד מהרה באסטיאגיס.”

127. ובכן קבלו הפרסים מצביא ובחפץ־לב שחררו עצמם. כי זה כמה היה להם למורת רוח להיות נכנעים תחת יד המדים. כאשר שמע אסטיאגיס את מעשי כורש אלה, שלח מלאך לקרוא אותו. וכורש צוה למלאך להשיב לו, כי הוא יבא אל אסטיאגיס טרם הוא בעצמו ירצה בזה. לשמע הדברים האלה [ו]ן אסטיאגיס את כל המדים ולמצביא שם עליהם את הרפגוס, כאלו רוח עוועים נוסך עליו מאת אל, בשכחו מה שעשה לו. כאשר יצאו המדים והתנגחו עם הפרסים, נלחם רק חלק מהם, אלה שלא ידעו מאומה מהדברים וחלק עבר אל הפרסים, והרוב היו רכיילב ונסו.

128. אך שמע אסטיאגיס כי צבא המדים התפור בחרפה, איים על כורש ואמר: „גם ככה לא ישמח כורש”. כה דבר וצוה קודם כל להוקיע את פותרי החלומות מבין המגים, אשר פתוהו לשלוח את כורש לנפשו, ואחרי־כן זיין את אלה מהמדים אשר נשארו בעיר, צעירים וזקנים, הוא הוציא אותם למלחמה ובקרב עם הפרסים הוכה, ואסטיאגיס עצמו נתפש חי, ואת אלה מן המדים שהוציא למלחמה אבד.

129. לפני אסטיאגיס השבוי התיצב הרפגוס וצחק ולעג לו ודבר אליו דברים שונים מעציבים את הלב. ביחוד שאלהו בדבר ארוחתו, כאשר נתן לפניו לאכול מבשר בנו, מה ערכה ביחס לעבדותו במקום מלכותו. אולם הוא הביט אליו וישאלהו שאלה תחת שאלה, אם הוא מיחס לעצמו מעשה כורש. הרפגוס השיב, כי הוא הוא זה אשר כתב, ולכן בצדק מעשהו הוא זה. אסטיאגיס הראה לו בדבריו, כי הוא הסכל והרשע בכל האנשים. הסכל הגדול ביותר, כי

כי היה ביכלתו להיות למלך, אם באמת נעשה המעשה על ידו, והוא מסר תא השלטון לאחר, והרשע הגדול ביותר, כי בגלל הסעודה ההיא עשה את המדים לעבדים. אם היה מן הצורך להעביר בכל-אופן את המלוכה לאחר ולא לו תהיה, מן היותר היה לתת את האושר הזה לאחר מהמדים ולא מהפרסים. ועתה נעשו המדים לעבדים בלי אשמתם, במקום אשר היו אדונים, והפרסים, אשר היו עד היום עבדים למדים, היו עתה לאדונים⁽¹⁾.

130 אסטיאגיס מלך אפוא שלשים וחמש שנה⁽²⁾ וככה הודח מהמלוכה ולרגלי עריצותו נכנעו המדים תחת הפרסים, אחרי אשר משלו על חלק מאסיה אשר מעבר לנהר הָלִיס מאה ועשרים ושמונה שנה בערך, מלבד השנים שמשלו הסקיתים⁽³⁾. אמנם אחר זמן נחמו על מעשיהם ומרדו בדריזש⁽⁴⁾. אולם המורדים הוכנעו שנית אחרי אשר הוכו בקרב, אבל אז, בימי אסטיאגיס, התקוממו הפרסים וכורש נגד המדים ומשלו מעתה על אסיה. לאסטיאגיס לא עשה כורש שום רעה אחרת והחזיקו אצלו עד יום מותו. כך נולד וגודל ונעשה מלך כורש, ואחרי-כן גבר על קרויסוס, כאשר זה התחיל ברשע, כמו שספרתי למעלה. ואחרי נצחו את זה משל כורש על כל אסיה.

131 מנהגי הפרסים, כפי שאני יודע, הם: להקים פסלים, מקדשים, במות אינו נהוג אצלם, כי אם להפך, רואים הם את העושים דברים כאלה לסכלים. יען כי, כפי שנראה לי, אינם מאמינים, כמו היוונים, כי לאלים דמות אדם. הם רגילים לעלות על פסגות ההרים הגבוהים, להקריב קרבנות לַיֵּס⁽⁵⁾ בקראם לכל כפת הרקיע זֵס. הם מקריבים גם לשמש⁽⁶⁾, לירח⁽⁷⁾, לארץ⁽⁸⁾, לאש⁽⁹⁾, למים ולרוחות⁽¹⁰⁾. לאלה לבדם אמנם הם מקריבים מזמן קדום, אולם הם למדו אחרי-כן להקריב גם לאוקֶנֶה, בלדמם מהאשורים והערבים. קוראים

(1) חזוה דברי המדרש אסתר רבה פרשה א': כשהמלכות במדי פרס: ספילה לה, כשהמלכות בפרס מדי ספילה לה.
(2) 550-585. (3) ראה I 106. (4) 520 בערך.
(5) במושג זֵס מבין הירודוטוס את אלהי האור והטוב הורמיו, בורא העולם, היושב על ראשי ההרים. ראה סנהדרין ל"ט ע"ב: אמר ליה ההוא אמוגשא לאמימר. מפלגך לעילאי דהורמיו מפלגך לתתאי דאהורמין.

(6) אלהי השמש הוא מיסרה.
(7) הוא המביא את הגשם.
(8) הארץ נקראה בת הורמיו, המוציאה את היבול.
(9) האש היתה סמל הגשמה העולה למעלה, והיו גוהרים שלא לשמא אותה, בהיותה היסוד השחור ביותר.
(10) המים היו קדושים. במים היה מתיר להשתמש רק לשתייה או להשקאת הצמחים, השוה יבמות ס"ג פ"ב, גזרי על המרחצאות.

הם האשורים לאפרודיטי מיליטה, אבל הערבים קוראים אותה אלילט, והפרסים מיטרה.

132. הקרבן לאלים הנזכרים נעשה מאת הפרסים ככה: אשר ירצה להקריב קרבן, לא יבנה במות ולא ידליק אש ולא ינסך ולא ישתמש לא בנבל, לא בטוטפות ולא בשעורים קלויות באש⁽¹⁾. איש מהם אשר ירצה להקריב קרבן מביא את קרבנו אל מקום טהור וקורא לאל, לרוב רק מגבעתו מעוטרת ענפי הדס. לעצמו לבדו אסור למקריב לבקש טובות, רק יתפלל, כי יבוא הטוב על כל הפרסים ועל המלך, יען כי בתוך כל הפרסים נכלל גם הוא⁽²⁾. ואחרי אשר נתח את הקרבן לנתחיו ובשל את הבשר, הוא שוטח חציר רך מאד, לרוב תלתן, ועליו הוא שם את כל הבשר. אחרי סדרו נגש אחד מן המגים ושר את השיר על לידת האלים, בשם זה הם קוראים ללחש. כי בלעדי אחד המגים אין אצלם המנהג להקריב קרבן. אחרי שחכה זמן מה, לוקח לו המקריב את הבשר ועושה בו כרצונו.

133. מכל הימים הם נוהגים לכבד ביותר את היום שהוא נולד בו. ביום ההוא הם מוצאים לנכון לערוך סעודה עשירה מאשר בשאר הימים. העשירים ביניהם מגישים שור, סוס, גמל וחמור שלמים, צלויים בתנור, והעניים בהמות דקות⁽³⁾. הם רגילים במאכלים מעטים, אבל מיני תרגימה רבים, ולא בבת אחת, ולכן אומרים הפרסים, כי היוונים מפסיקים באכילתם בעודם רעבים, יען כי אחרי הארוחה אין מגישים לפניהם תרגימה ראויה להזכר. לו הגישו לפניהם תרגימה, כי אז לא היו פוסקים מלאכול. הם מסורים מאד לשתות יין⁽⁴⁾. ולא מן הנמוס אצלם לרוק או להשתין בפני אחר⁽⁵⁾. על הדברים האלה הם מקפידים ככה. ובהיותם שכורים הם רגילים להתיעץ על הענינים הכי חשובים ומה שהחליטו אחרי התייעצתם, את זה מציע לפניהם ביום המחרת, כשהתפכחו, בעל הבית, שבו התייעצו. אם הם מסכימים לדבר גם בהיותם פכחים, משתמשים בו, ואם לא, מבטלים את הדבר. גם על אשר התייעצו תחלה בהיותם פכחים, הם דנים עליו שנית בהיותם שכורים.

(1) בכל אלה היו היוונים רגילים.

(2) השוה ברכות ל' ע"א: לעולם לישתף איניש נפשיה בהדי צבורא.

(3) השוה פירובין כ"ט ע"ב: בני פרסאי אכלו טבהקי (פי' בשר צלוי) בלא נהמה גם ע"ז ב,

ע"ב: אלו פרסים שאוכלין ושותין כדוב ומסורבלין בשר כדוב.

(4) למעלה, פרק 71, נאמר, כי הפרסים הם שותימים; כנראה מחאר הירודוטוס את מנהגי הפרסים בזמנו, אחרי שלמדו מן המדעים לחיות טובאיין. השוה אסתר ה' ו': במשתה היין, גם היהודים שישבו בתוכם למדו את הדרך הרעה הזאת. השוה תענית כ"ו ע"א: שאני בני מחווא דשכיחא בהו שכרות.

(5) כעין זה מספר יוסף, מלחמות ב' ה' ט', על האיסיים: והם נוהרים לבל יירקו במעמד אדם ולא לצד ימין.

134. כשנפגשים אחד את השני בדרך, יש להכיר אם הנפגשים שוים, בזה: במקום לברך איש את רעהו, הם מנשקים זה את זה על הפה, ואם נופל ערכו של האחד מהשני במעט, נושקים זה את זה על הלחיים; אבל אם האחד ממוצא נמוך מהשני הרבה, נופל הוא ומשתחוה לפניו⁽¹⁾. מכבדים הם יותר מכולם את אלה היושבים קרוב להם ביותר, מובן אחרי עצמם, אחרי-כן אלה שבמדרגה השניה וכן מכבדים הלאה בהדרגה פחות מכולם הם מכבדים את אלה היושבים רחוק מהם. כי רואים הם את עצמם כאנשים המצוינים בכל דבר, ולזולתם יש חלק במדות לפי ההדרגה האמורה, והיושבים רחוק מהם ביותר, הם גרועים ביותר. אולם בעת ממשלת המדים משלו גם העמים אחד על השני ועל כולם המדים ועל אלה שישבו קרוב ביותר אליהם, ואלה על הגובלים אתם, אלה שוב על הגובלים אתם, ולפי אותה ההדרגה מכבדים גם הפרסים. כי הלך והרחיב העם הזה את שלטונו ואת השגחתו.

135. הפרסים נוחים מאד לקבל מנהגים זרים יתר על כל האנשים. לכן הם לובשים את תלבושת המדים, בחשבם כי היא יפה משלהן ובמלחמה את שריוני המצרים. כאשר הם שומעים על-דבר איזה תענוג, הם רודפים אחריו, וכן למדו מן היוונים את משכב זכר. כל אחד נושא לו נשים רבות ונוסף עליהן הם מרבים לקחת פלגשים.

136. אחרי הגבורה במלחמה נחשב לגבורת האיש, אם הוליד בנים הרבה, ומי שיכול להראות על המספר הכי גדול, לו שולח המלך מדי שנה בשנה מתנות⁽²⁾. כי רק הכמות נחשב להם לגבורה. הם מחנכים את בניהם מהשנה החמישית עד העשרים בשלשה דברים בלבד: לרכוב, למשוך בקשת⁽³⁾ ולדבר את האמת. טרם מלאו לו חמש שנים אינו רואה את פני אביו, כי אם חי בין הנשים. ואת זה הם עושים ככה, למען לא יגרום צער לאביו אם ימות בעת חנוכו.

127. המנהג הזה מוצא חן בעיני וגם זה, שבעד עון אחד אסור אפילו למלך עצמו להרוג איש וגם אסור לאחד מהפרסים בעד עון אחד להכות עבד מעבדיו מכה אשר לא תרפא⁽⁴⁾. רק אחר אשר עיין בדבר ומצא, כי עוונות העבד מרובים

(1) מנהג ההשתחויה לפני גדול קדום מאד אצל עמי אסיה, ראה בראשית מ"ב ר' ועוד הרבה במקרא. גם הנשיקה בין אנשים שווים בערכם נזכרת בתנ"ך, ראה בראשית מ"ה ט"ו, שמואל ב' כ' ט' ותאחז יד ימין יואב בזקן עמשא לנשק לו. נשיקה על הפה חשובה ביותר, ראה שיר רבה פרשה א' י"ג: והוא אומר לו הן והן מיד היה נשקו על פיו.

(2) השוה אסתר ה' יא: ויספר המן את רוב בניו. כמו כן אצל היהודים, השוה תהלים קכ"ז ג'; הנה נחלת ד' בנים.

(3) השוה ירמיהו מ"ט ל"ב: הנני שובר את קשת עילם, ראשית גבורתם. עילם עם עיר הבירה שושן היה חלק מפרס, ראה גם ישעיהו כ"ב ו': ועילם נשא אשפה.

(4) השוה לזה הדין שעבד יוצא לחרות בראשי אבריו.

ועולים על עבודתו, רק אז יעשה כפי רוחו. הם אומרים, כי מעולם לא הרג אצלם איש את אביו או את אמו, ובכל פעם אשר קרה מעשה כזה, נמצא בהכרח אחרי חקירה, כי היו אסופים או ממזרים, יען כי מן הנמנע, הם אומרים, שאב אמתי ירצח בידי בנו הוא⁽¹⁾.

138. מה שאינם רשאים לעשות, אינם רשאים גם לדבר עליו. הם חושבים את השקר כמגונה ביותר⁽²⁾, ואחריו לעשות חוב, וזה מטעמים שונים, אמנם ביחוד, יען כי הללו אומרים הם, נאלץ גם לשקר. אורח מהאזרחים, כי יהיה בו צרעת או שאת לבנה, לא יבוא אל תוך העיר או בחברת פרסים אחרים⁽³⁾; הם אומרים, יען כי חטא נגד השמש באיזה דבר, באה עליו זאת. וכל זר אשר דבקה בו המחלה הזאת, הם מגרשים מן הארץ⁽⁴⁾, ורכים גם את היונים הלבנות, בהביאם את הסעם הזה. לתוך נהר אינם משתינים ואינם יורקים ואינם רוחצים בו את ידיהם, ואינם נותנים לאחר לעשות כן, כי אם נוהגים כבוד גדול בנחרות⁽⁵⁾.

139. וגם דבר אחר נמצא אצלם, מה שנעלם מהפרסים, אך לא מאתנו: שמותיהם המתאימים לגופם או למעלתם, גומרים כולם בסופם באותה האות, זאת שהדורים מכנים סן והיונים סגמה; ואם תשים לבך לזה, תמצא, כי כל שמות הפרסים גומרים, לא אחדים מהם כן ואחרים לא, כי אם כולם בשוה⁽⁶⁾. 140. כל זה אמנם יודע אני לספר בודאות על-אודותיהם. אולם את הדברים הנאים הם מספרים בסוד ולא בכרור בדבר מתייהם, איך גופת איש פרסי אינה נקברת טרם שנסחבה על-ידי צפור או כלב⁽⁷⁾. יודע אני ודאי כי המגים עושים זאת, יען כי הם עושים זאת בגלוי. אחרי שצפה בשערה

(1) מה שקרה לעתים קרובות אצל היוונים.

(2) השוה משלי י' ט"ז: שש הנה שונא ד' ושבע תועבות נפשו: עינים רמות לשון שקר וכו'.

(3) השוה ויקרא י"ג מ"ו: בדי ישב מחוץ למחנה מושבו.

(4) השוה ויקרא רבה ט"ז: ריש לקיש כד הוה חמי חר מינהון במדינתא מרגס להון באבנייא

אמר ליה, פוק לאחרך לא תוהם ברייתא.

(5) לכן בתקופת הפרסים היה אסור להקים מרחץ בבבל, כי המים המזוהמים גופלים לתוך הפרת ונהרותיה, השוה מאמרי חז"ל הרבים באסור מרחצאות בבבל. למשל ירוש' ברכות ד' א': שנער, שהם מתים בתשנן, בלא גרי, בלא מרחץ, שבת כ"ו ע"ב: וחזונו משלום נפשי, זו הדלקת נר בשבת נשיתי טובה, זו בית מרחץ. אבל לצרכי רפואה, כנראה, היה מותר לרחוץ, כי ר' יוחנן מעיד: מפני מה אין מצורעין בבבל וכו' ורוחצין במי פרת, כתובות ע"ז ע"ב.

(6) כבר הראה Ed, Meyer בספרו Forschungen zur Alt. Gesch., I p. 194 כי

הרודוטוס טעה בכל הענין הזה, יען לא הבין פרסית.

(7) בכרי שלא לטמא בנבלתם את הארמה או את האש הקדושה. הפרסים בתורו נוהגים כך

עד היום. הכלב היה קדוש להורמיו, בעת שלהשמיד את שאר החיות למצוה נחשבה.

מקברים הפרסים את הגופה באדמה. המגים נבדלים הרבה משאר האנשים ומהכהנים אשר במצרים. כי אלה נוהרים מלהמית בעל חי, אם לא שהם מקריבים אותו, אבל המגים ממיתים בידיהם כל דבר, רק כלב ואדם לא, ומחשבים את זה למפעל גדול, שהם ממיתים בשוה נמלים ונחשים ושאר זוחלים ועפים. אמנם ישאר המנהג הזה איך שהוא מימים קדמונים, ואני אשוב אל ספורי הקודם.

141. והנה אך לכדו הפרסים את הלודים, שלחו היונים והאֵיִאולים מלאכים לסרדיס אל כורש, ברצותם להיות נכנעים אליו באותם התנאים כמו שהיו נכנעים אל קרויסוס. הוא שמע מה שהציעו וספר להם משל: „איש מחלל בחליל ראה דגים בים וחלל וחשב כי יצאו אל היבשה. כאשר תקותו נכזבה לקח רשת ודייג המון דגים ושלה אותם. בראותו אותם מפרכסים אמר אל הדגים: „חדלו לכם לרקוד, אחרי אשר לא הפצתם לעלות ולרקוד כשחללתי אנכי בחלילי“. את המשל הזה ספר כורש ליונים ולאֵיִאולים. יען כאשר שלח כורש לפני זמן מלאכים אל היונים ובקש מהם כי יפשעו בקרויסוס, לא שמעו לו, ועתה, כשכבר נעשו כל המעשים, נכונים הם להשמע לכורש. הוא אפוא דבר אליהם את הדברים האלה בקצפו עליהם. והיונים, כאשר שמעו את דבריו כשנמסרו בעריהם, בנו כולם את החומות סביב והתאספו לאספה בִּפְנֵי־יֹזֶן וזלת המיליטים, כי רק עמהם כרת כורש ברית על פי אותם התנאים כמו הלודי. והיונים האחרים החליטו פה אחד לשלוח מלאכים לשפרטה ולבקש עזרה ליונים.

142. היונים האלה, אשר בחלקם גם פניוניון, בנו את עריהם באזור היפה ביותר ובאקלים הטוב ביותר מכל בני־האדם, עד כמה שאנו יודעים, כי לא הארצות המשתרעות למעלה ממנה עושות כמו יֹזֶן, ולא אלה למטה ממנה, ולא לצד מזרח ולא לצד מערב, מהן טובלות מקור וטחב, ומהן מחורב ובצורת. הם אינם משתמשים בשפה אחת, כי אם בארבעה אופני המבטא. מיליטוס היא העיר הראשונה ביניהן היושבת לצד דרום, ואחריה קיוס ופְּרִי־אֵגִי. אלה הן בארץ קְרִיָה ומדברות ביניהן באותה השפה, ואלה הן בארץ לודִיָה: אֶפְסֹס, קוֹלוֹפוֹן, לִבְדֹס, טָאֹס, קִלוֹז־מְנִי, פּוֹקִיָה. הערים האלה אינן שוות כלל במבטאן לאלה הנזכרות למעלה, אבל ביניהן הן שוות במבטאן. נשארו עוד שלש ערים של היונים, שתיים מהן נמצאות באיים, סְמוֹס וקִיוֹס, ואחת ביבשה, אֶרִיתְרִי. יושבי חיוס ואריתרי מדברים במבטא אחד, ולסמייס לבדם יש מבטא מיוחד. אלה הם ארבעה אופני מבטא־השפה.

143. מהיונים האלה היו אפוא רק המיליטים בטוחים מפני כל פחד, יען כרתו ברית, גם יושבי האיים ביניהם לא היה להם מה לפחד. כי עוד לא היו

הפניקים נכנעים תחת הפרסים, והפרסים לא היו יורדי ים. הללו¹ נפרדו משאר היונים² לא משום טעם אחר, כי אם מפני שכל עם היוונים היה בימים ההם חלש והחלש והבלתי-חשוב בכל השבטים היה השבט היוני. כי מלבד אתונא לא היתה עיר אחרת חשובה, גם היוונים האחרים וגם אנשי אתונא ברחו מפני השם ולא חפצו להקרא בשם יונים; גם היום, כפי שנדמה לי, רובם בושים להקרא בשם זה. אולם שתיים-עשרה הערים האלה היו מתפארות בשם זה ובנו להן לעצמן מקדש, שקראו אותו בשם פִּניוניון³, והחליטו, כי לא יתנו חלק בו ליונים אחרים וגם לא בקש איש מהאחרים שיהיה לו חלק מלבד יושבי סמירנה. 144. כמו כן הדורים מהחבל הנקרא כעת „חמש הערים“ ואשר לפנים היה נקרא „שש הערים“ נזהרים לבלי תת לאחד מהדורים שכניהם להכנס לתוך המקדש הֶטְרִיאופִי⁴ ואף את אנשיהם הם, אשר מעלו במקדש הרחיקו מקחת חבל. כי במשחק של אפולון הטריאופי הקדישו בזמן קדום חצובות נחושת בעבור המנצחים, ואסור היה לאלה לקחתן שם מתוך המקדש, כי אם להקדישן שם לאל. ואיש אחד מהליקרנסוס, אַגְסִיקְלִיס שמו, נצח ויבו לחוק בקחתו את החצובה אל ביתו, ותלה אותה שם על מסמר. בגלל הדבר הזה הבדילו חמש הערים לִינְדוֹס, אֵיֶאֱלִיסוֹס, קָמִירוֹס, קוֹס וקִנְדוֹס את העיר הששית הליקרנסוס מקחת חבל עוד. את העונש הזה הטילו אלה עליהם.

145. ולי נדמה, כי שתיים-עשרה ערים בנו להם היונים ולא חפצו להחליפן באחרות מטעם זה, כי בשבתם בפלופונסוס היו מחוזותיהם שנים-עשר⁵, כמו שגם היום מחוזות הָאֶחֱזִים אשר גרשו את היונים הם שנים עשר; הראשון הוא פְּלִינִי לצד סִיקִיוֹן. אחריו אֵיגִיקָה ואֵיגִי, אשר בו הנהר קֶרְתִּים⁶ שאינו פוסק, וממנו השם גם לנהר אשר באיטליה, גם בֶּקְרָה וְהֶלֶקִי אשר שמה נסו היונים כאשר נוצחו מאת האחיים בקרב, גם אֵיגִיוֹן ורִיפֶס ופֶטְרִיים ופֶרִיִים ואולֶנוֹס, אשר בה הנהר הגדול פִּירוֹס ודִימִי וטְרִיטִיִים, שהם לבדם מאלה יושבים בפנים הארץ. 146. אלה הם היום שנים-עשר המחוזות של האחיים ובימים ההם היו של היונים. ומטעם זה בנו להם היונים גם כן שתיים-עשרה עיר. כי לאמר שהיונים האלה טובים מהיונים האחרים או ממוצא אציל יותר, היא סכלות גדולה; הלא מהאֶבְנָטִים מֶאֱבֹבִיָּה ישנו חלק לא קטן ביותר ולהם אין כל קשר עם יוֹנִיָּה.

(1) היונים באסיה.

(2) היונים באירופה.

(3) כלו' ההיכל של כל-יוניה.

(4) שם עיר ושם כף בחצי אי הקנירי בקריה ובהם מקדש לאפולון.

(5) ראה גם VII 94, VIII 73.

(6) היום Crati על יד העיר Cosenza.

אף לא במה שנוגע לשם. גם התערבו עמהם תמיניים מאורח־זמננו גם קדמנים ודריאופים ופוקים שנפרדו ומולוסים ופלסגים מארקדזה ודורים מאפידאכרוס ועמים רבים אחרים התערבו עמהם. ואלה מהם אשר באו מהפריטניון¹ באתונא ורואים עצמם כאצילים ביותר בין היונים, אלה לא הביאו עמהם נשים להתישבותם, כי אם לקחו נשים קריות אחרי הרגם את הוריהן. ולרגלי הרצח הזה קבעו להן לחוק הנשים האלה ונשבעו על זה וגם מסרו לבנותיהן שלא תאכלנה לעולם יחד עם בעליהן ולא תקרא אשה את בעלה בשמו, יען כי רצחו את הוריהן ואת בעליהן ואת בניהן ואחרי כן, למרות עשותם זה, בעלו אותן. המעשה הזה קרה במיליטוס.

147. למלכים הקימו אחדים מהם ליקנים מורע גלאבסוס בן היפולוכוס, ואחדים מהם קאבקנייים מפילוס. מורע סודרוס בן מלנתוס, ואחדים משני אלה גם יחד. אמנם הם דבקים בשם יותר מהיונים האחרים, לכן הם אולי יונים טהורים, הלא כולם הם יונים, כל אלה שיצאו מאתונא וחוגגים את חג אפסורקה². חוגגים את החג הזה כולם, זולת האפסיים והקילופונים. אלה לבדם מהיונים אינם חוגגים את האפסוריה בתואנה של איזה רצח.

148. הפניוניון הוא חבל קדוש במקלי, המשתרע לצד צפון, ונבחר מאת היונים יחדו לפוסידון מקליני. מקלי הוא קף הרים ביבשת במערב מול פמוס, שמה נאספים היונים מתוך עריהם וחוגגים חג שקוראים אותו בשם פניונינה [ולא³]. רק חגי היונים מבוטאים ככה, כי אם גם שמות כל חגי היוונים גומרים בשוה בסוף באותה אות כמו שמות הפרסים].

149. ואלה הן הערים היוניות ואלה הן האיאליות: טימי הנקראת גם פריקוניס לריסה, נאון-טיכוס, טימנוס, קילה, נוטיון, איגירואסה, פיסני, איגאי, מירינה, גריניאה. אלה הן אחת-עשרה הערים של האיאלים העתיקות, ואחת, סמירנה, נלקחה מהם מאת היונים; כי גם אלה היו שתיים-עשרה ביבשת. האיאלים האלה התישבו בארץ טובה מזו של היונים, אולם במזג האויר הטוב אינה שוה.

150. את סמירנה אבדו האיאלים בדרך זו: הם אספו אליהם אנשים מקולופון אשר מרדו והוכו וברחו מארצם. אחרי כן שמרו הבורחים מקולופון את המועד כאשר חגגו אנשי סמירנה חג לדיוניסוס מחוץ לחומה וסגרו את השערים והעיר היתה בידיהם. כאשר יצאו כל האיאלים לעזרתם, כרתו ברית

(1) היוצאים להתישב בארץ חדשה היו לוקחים עמהם מהפריטניון, בית המועצה באתונא, שבו נשמרה האש הקדושה. מהאש הזאת לסמן שהמושבה החדשה נשארת ביחסיה קרובים עם העיר שיצאו ממנה.

(2) חג לאומי עתיק מאד של היונים.

(3) מפה עד סוף הפרק כנראה היא הוספה לא מהרודוטוס.

כי האיאלים יעזבו את סמירנה, אם היונים ימסרו להם את מטלטליהם. הם עשו ככה ואחת עשרה הערים חלקו אחר כך ביניהן את יושבי סמירנה ועשו אותם לאזרחים ביניהם.

151. אלה הן הערים האיאליות אשר ביבשת, מלבד הנמצאות על האידה, יען אלה נבדלות לעצמן. מהערים הנמצאות על־פני האיים, חמש הן על לסבוס, כי את הששית נִהנמצאת על לסבוס, אָריסְקָה, כבשו המִתימנים⁽¹⁾ להם לעבדים, אף כי היו קרובי בשר. על טנדוס נמצאת עיר אחת ועל־פני האיים הנקראים מַאֲת־האיים⁽²⁾, גם כן אחת. יושבי לסבוס ויושבי טנדוס וכמו כן מהיונים יושבי האיים לא היה כל פחד נגד עיניהם. והערים האחרות החליטו כולם יחד ללכת אחרי היונים לכל אשר יוליכו אותם.

152. כאשר באו לשפרטה מלאכי היונים והאיאלים, כי האיצו בדבר מאד, בחרו באיש מפוקיָא, שידבר בשם כולם; שמו היה פיתרמוס. האיש הזה עָטף בגד אָרגמן⁽³⁾ למען ישמעו אנשי שפרטה ויתאספו בהמון, ועמד ונאם נאום ערוך ובקש מהם עזרה. אולם הלקדימונים לא שמעו לדבריו, כי אם החליטו לבלי הביא עזרה ליונים. אלה הלכו להם, אמנם הלקדימונים, אף כי השיבו את פני מלאכי היונים ריקם, בכל־זאת שלחו אנשים באניה בעלת חמשים משוטים, כאשר חושב אני, למען חקור בדבר הענינים שבין כורש והיונים. ובבואם לפוקיָא שלחו לסרדיס את הנכבד מהם, שמו היה לָקְרִינֶס, כי יודיע לכורש את החלטת הלקדימונים, כי לא ישלח ידו בכל עיר אשר על אדמת יון, כי הם לא יתנו לו לעשות זאת.

153. אחר אשר דבר המלאך את הדברים האלה, שאל כורש, ככה מספרים, את היונים אשר היו עמו, אנשי לקדימוניה מה הם וכמה מספרם, כי ידברו עמו דברים כאלה? בשמעו דבריהם אמר אל המלאך משפרטה: „מעולם לא פחדתי פחד מפני אנשים, שיש להם בתוך עירם מקום מיוחד אשר יתאספו שמה לרמות איש את רעהו בשבועות; אֵתם, אם רק אשאר בחיים, יהיה לדבר לא על צרות היונים, כי אם על שלהם“.

את הדברים האלה הטיח כורש כלפי כל היונים, אשר מתקנים שָׁקִים לעסוק במקח וממכר, כי הפרסים עצמם אינם למודים לעשות מסחר בשוק, ובכלל אין שוק אצלם. אחר המקרה הזה מסר כורש את העיר סרדיס בידי קַפְלוֹס⁽⁴⁾,

(1) יושבי העיר מיתמינה על האי לסבוס.

(2) קבוצה של איים קטנים בין לסבוס והיבשת.

(3) בגד ארגמן היה בין יקר המציאות, והוא קוה שההמון יתאסף לראות את הבגד, ובתוך כך ישמעו גם את נאמו.

(4) השם הזה בצורתו הפרסית או ארמית נזכר עזרא ד' ו'. ישפיהו ז' ו': טכאל.

איש פרסי, ואת זהב קרויסוס ויתר הלודים בידי פֶּקְטִיאָס, איש לודי, שיביא אותו אחריו, והוא הלך לאַגבטננה והוליד עמו את קרויסוס. את היונים לא החשיב כלל לעת עתה, כי עכבו אותו בבל¹ והעם הבֶּקְטִרִי² והֶפְקִים³ והמצרים. לקראת אלה היה בדעתו לצאת בעצמו, אולם לקראת היונים לשלוח מצביא אחר. 154. ואחרי אשר נסע כורש מסרדים, עורר פֶּקְטִיאָס את הלודים למרוד בטבלוס וכורש, וירד אל חוף הים, ויען כי היה בידו כל הזהב מסרדים שכר חיל-עזר ופתה גם את יושבי החוף לצאת יחד עמו למלחמה. אחרי-כן עלה על סרדים ושם מצור על טבלוס, אשר היה סגור במצודה.

155. כשמוע כורש בדרך את הנעשה, אמר לקרויסוס כדברים האלה: „מה יהיה סוף המעשים האלה בשבילי? הלודים לא יחדלו, כפי הנראה, לגרום קושיים לי ולעצמם. אני חושב, כי הדבר היותר טוב יהיה למכרם לעבדים. דומה אני כעת במה שעשיתי לאיש אשר המית את האב וחמל על ילדיו. כך גם אני: לקחתיו, אשר היית ללודים יותר מאב, ומוליכך עמי, וללודים עצמם מסרתי את העיר, ואחרי כן אני מתפלא, כי מתקוממים הם נגדי. הוא אמנם דבר את אשר בלבו, אבל קרויסוס, אשר ירא פן יהרוס את סרדים, ענהו: „המלך, נכונים דבריך, בכל-זאת אל נא באפך הגדול ואל תהרוס את העיר העתיקה, שאינה אשמה לא באשר קרה לפני זה ולא באשר יקרה עתה. כי את המעשים שנעשו קודם לכן, אני עשיתם ואני התחייבתי בראשי, ואשר למעשים של היום, הלא פקטיאס הוא החוטא, אשר בידו מסרת את סרדים. על האיש הזה להעניש. אבל ללודים תסלח ועליהם תצוה את הדבר הזה למען לא יפשעו שנית ולא תפחד מפניהם: שלח וְאָסַר עליהם כי יהיה להם נשק מלחמה וצוה כי ילבשו כתנות תחת מעיליהם וינעלו נעלים גבוהות, וצוה כי ילמדו את בניהם לנגן בכנור וזמרה ומסחר, ועד מהרה, המלך, תראם כי יהיו לנשים תחת אנשים, עד כי לא יהיה סחר נגד עיניך פן יפשעו בך“.

156. את העצה הזאת יעץ לו קרויסוס, במצאו, כי מצב כזה טוב ומתאים ללודים מלהכבש לעבדים ולהמכר, וגם בהבינו בלבו, כי אם לא יתן טעם נכון לדבריו לא יניע את לבב כורש לשנות את דעתו, גם ירא, פן ימרדו הלודים שנית בזמן מן הזמנים בפרסים, אם יצאו בשלום הפעם, ויִשְׁמְדוּ כורש שמח על העצה וחמתו שככה ואמר כי ישמע לעצתו. הוא קרא אליו את מֶזְרַס, איש מדי, ויפקידהו להודיע ללודים את הצעתו של קרויסוס וגם לכבוש לעבדים כל אלה האחרים שיצאו יחד עם הלודים להלחם בסרדים, ואת פקטיאס עצמו להביא לפניו בכל אופן חי.

(1) השוה I 77 בדבר הברית בין קרויסוס ובבל.

(2) במורה פרס. (3) עם נודד חוק, השוה III 93 VII 64.

157. ואחרי אשר פקד את הדברים האלה בעודו בדרך, הלך אל מושבות הפרסים. ופקטיאס, כשמעו כי הצבא אשר יצא נגדו הולך וקרב, נפל לבו עליו וברח לקימי. מִזֶּרֶס המדי עלה על סרדים עם חלק מצבא כורש, עד כמה שהיה גדול, וכאשר לא מצא עוד את פקטיאס ואת אנשיו בסרדים, הכריח תחלה את הלודים למלא אחרי מצות כורש. לרגלי פקודתו שנו הלודים את כל דרכי חייהם. אחרי כן שלח מזרס מלאכים לקימי וצוה להסגיר בידו את פקטיאס. אבל אנשי קימי גמרו ביניהם לשאול בתחלה את פי האל אשר בְּבִרְנָחִידִי כי שם היה מזמן קדום אורקולוס, אשר היו דורשים אליו כל היונים והאיאולים. המקום הזה הוא בארץ המיליטים מהנמל פְּנוֹרְמוֹס ומעלה.

158. והנה שלחו אנשי קימי מלאכים אל הכרנחידים לשאול על פקטיאס זה, מה יעשו עמו למען יפיקו רצון מאת האלים. לשואלים את הדבר הזה נתן האורקולוס, להסגיר את פקטיאס בידי הפרסים. כאשר שמעו אנשי קימי את התשובה הזאת, היה בדעתם להסגירו. וכאשר היה ההמון נכון לעשות זאת, מנע את אנשי קימי אֲרִיסְטוֹדִיקוֹס בן הִירְקְלִידֶס, איש נכבד מהאזרחים, מעשות את הדבר הזה, כי לא האמין באורקולוס וחשב שהמלאכים לא אמרו את האמת. עד אשר בפעם השניה הלכו מלאכים לדרוש באל על־אודות פקטיאס וביניהם היה גם אריסטודיקוס.

159. בבואם אל ברנחיד, שאל באל בשם כולם אריסטודיקוס, בדברו את הדברים האלה: „אדוני, בא אלינו איש מבקש חסות, פקטיאס הלודי, להציל את נפשו ממות בידי הפרסים. הם דורשים אותו ומצוים לאנשי קימי להסגירו. ואנחנו, אף כי יראים אנחנו את עוז הפרסים, לא נועזנו להסגיר את המבקש חסות טרם שיבורר לנו בדרך מפורש מה עלינו לעשות.“ את הדברים האלה דבר. והאל ענהו שנית כאורקולוס הראשון וצוהו להסגיר את פקטיאס בידי הפרסים. לדברים אלה עשה אריסטודיקוס בכונה את המעשה הזה. הוא הלך סביב המקדש ולקח את האנקורים ויתר מיני הצפרים, כמה שקננו במקדש. עודנו עושה זאת, ככה מספרים, יצא קול מהקודש אל אריסטודיקוס, ואמר את הדברים האלה: „הבליעל באנשים, איך נועזת לעשות דברים אלה? את החוסים בי אתה גוזל מתוך מקדשי?“ אריסטודיקוס לא נכהל מפני הדברים האלה ואמר: „אדוני, ככה תעזור אתה למבקשי חסות כך, ולאנשי קימי אתה מצוה להסגיר את המבקש חסות בהם?“ על זה השיב האל את הדברים האלה: „אמנם כן, אני מצוה, למען תאבדו יותר מהר בחטאכם, ולא תבואו עוד לדרוש באל על־אודות מבקשי חסות בכם.“

160. כאשר שמעו את התשובה הזאת אנשי קימי, לא חפצו להסגירו להֶוֶתֶם ולא חפצו כי ישאר אצלם ויבואו במצור, וישלחוהו לְמִיטִילִיגִי. וכאשר

שלח מורס הודעה אל אנשי מיטיליני להסגיר את פקטיאס, הסכימו לדבר בע איזה סכום; אינני יכול לאמר את הדבר בדיוק, כי לא נגמר הענין: כי כאשר נודע לאנשי קימי מה בלב אנשי מיטיליני לעשות, שלחו אניה ללסבוס והביאו את פקטיאס לחיוס. אולם פה הוציאוהו אנשי חיוס מתוך מקדש אַתִּינִי (פּוֹלִיזְכוֹס)⁽¹⁾ והסגירוהו. אנשי חיוס הסגירוהו בשכר אָטֶרְנָאבֶס; ושטחה של אטרנאבס הוא מחוז שלמִיִּסְיָה מול לָסְבוֹס. והנה על פקטיאס, אחרי שנמסר לידם, שמו הפרסים משמר, בחפצם להביאהו לפני כורש. זמן לא מעט עבר, אשר איש מאנשי חיוס לא פור, גרעיני שעורים⁽²⁾ לפני אחד האלים מאטרנאבס זו ולא אפה עוגות מהפרות אשר משם, בכלל מנעו⁽³⁾ מכל קרבן כל דבר שבא מיבול הארץ ההיא.

161. אנשי חיוס הסגירו אפוא את פקטיאס. אחרי־כן יצא מורס נגד כל אלה אשר לקחו חלק במצור על טבלוס. בראשונה כבש לעבדים את יושבי פְּרִיאָנִי, אחרי־כן פשט על עמק הַמִּיאֶנְדְרוֹס ונתן אותו לצבאו למשסה, וכמו כן את ארץ מִגְנֶסִיָּה. מיד אחרי המעשים האלה חלה ומת.

162. אחרי מותו בא הרפגוס כשר־צבא במקומו, גם הוא איש מדי מלדה. הוא הוא אשר מלך הלודים אסטיאגיס האריחו ארוחה המתנגדת לחוקי אלהים ואדם⁽⁴⁾, והוא אשר עזר לכורש לעלות למלוכה. האיש הזה נתמנה בעת ההיא על ידי כורש למצביא, ובבואו לארץ יוניה לכד את הערים על־ידי סוללות. כי כאשר שם מצור על הערים, שפך סוללות מסביב לחומות והרעיש אותן. הראשונה ביוניה היתה פוקיאה, אשר השתער עליה.

163. הפוקים האלה היו הראשונים בין היוונים אשר נסעו נסיעות רחוקות בים, והמה אשר מצאו את הים הָאֶדְרִיאַטִי⁽⁵⁾ ואת הַטִּירֶסִינִי⁽⁶⁾ ואת אֵיפְרִיאָה⁽⁷⁾ ואת טְרִטִיסוֹס⁽⁸⁾. הם לא נסעו באניות עגולות, כי אם באניות בנות חמשים משוטים; בבואם לטרטיסוס התחבבו על מלך טרטיסוס, אשר שמו היה אַרְגֶּנְתוֹנִיֹס. הוא משל בטרטיסוס שמונים שנה וכל שנות חייו היו מאה ועשרים. על האיש הזה אפוא התחבבו כל כך הפוקים, עד כי בתחלה דרש מהם לעזוב את יוֹנִיָּה ולהתישב בארצו באשר יחפצו, אחרי־כן, כשלא נפתו הפוקים לדבר זה, נתן

(1) כלומר מגינה על העיר.

(2) לפני הקרבת הקרבן היו היוונים שמים שעורים קלויים על עורף הקרבן.

(3) אנשי חיוס. (4) ראה I 119.

(5) כלוי הארצות על חופי הים האדריאטי.

(6) כלוי איסליה.

(7) כלומי ספרד המזרחית והצפונית.

(8) ספרד הדרומית, עיר המסחרית תרשיש, הנזכרת הרבה בתנ"ך, היתה על הקורלקיביר.

אמנם הצורים סחרו בארצות האלה זמן רב לפני היוונים.

להם כסף לבנות חומה מסביב לעירם, כי שמע שהמדי¹ מרחיב את ממשלתו בגבולם. הוא נתן להם ביד רחבה, כי הקף החומה אינו ריסיס מעטים וכולה היא אבנים גדולות ומחבורות היטב.

164. חומת הפוקים נבנתה אפוא בדרך ההיא. והרפגוס, אחרי הסיעו את צבאו לשם, התחיל לצור עליהם. הוא הודיע להם, כי די בשבילו, אם יהרסו הפוקים רק צריח אחד של החומה ויקדישו רק בית אחד². אולם הפוקים, אשר נפשם קצה בעבדות, השיבו, כי הם רוצים להתייעץ בדבר יום אחד ואחרי-כן יתנו לו מענה. אך בעת אשר יועדו להועץ, דרשו כי יוליך הוא את הצבא מעל החומה. הרפגוס השיב, כי אמנם מבין הוא היטב מה בדעתם לעשות, בכל זאת יתן להם היכולת להועץ. ובו בזמן אשר העתיק הרפגוס אה חילו מעל החומה הורידו הפוקים את האניות בנות חמשים משוטים אל הים, הביאו אל תוכן את טפם ואת נשיהם ואת כל כליהם, גם את הפסלים מתוך המקדשים ואת כל המתנות, רק לא אשר בנחושת או באבן או מצויר, את הכל הביאו אל תוכן וגם הם ירדו אל תוכן והפליגו דרך חיוס. ואת פוקיאה העזובה מאנשים כבשו הפרסים.

165. וכאשר לא חפצו אנשי חיוס למכור לפוקים את האיים הנקראים אוינוסים³, כי יראו פן תנסד עיר מסחר, והאי שלהם יחסם על ידי זה, לכן הפליגו הפוקים לקירנוס⁴. כי בקירנוס יסדו עיר לפני עשרים שנה, על-פי דברי אורקולום, ושמה אַלליאה. בימים ההם היה ארגנתוניוס כבר מת. בהפליגם לקירנוס שבו תחלה לפוקיאה והרגו את משמר הפרסים, אשר שם הרפגוס לשמור על העיר. אחרי עשותם זאת נשבעו וקללו בקללה נמרצת את האיש שישאר מן המחנה פה. אחרי-כן הטביעו בים מטיל ברזל ונשבעו, כי לא ישובו לפוקיאה עד כי ישוב להראות המטיל הזה. אולם ברגע הפליגם משם לקירנוס, חקפו יותר מחצי האזרחים געגועים וצער לעירם ולמושבות ארצם ועברו על השבועה והפליגו בחזרה לפוקיאה. החלק השני שמר את השבועה והפליג מאיי האוינוסים ועשה את דרכו הלאה.

166. וכאשר באו לקירנוס ישבו יחד עם אלה אשר באו לפניהם כחמש שנים והקימו להם מקדשים. ויען כי פשטו על כל שכניהם לשלל שלל, התחברו ויצאו למלחמה נגדם הטירסינים⁵ והקרחידונים⁶, כל עם בששים אניות. גם הפוקים הושיבו גם הם את אנשיהם באניותיהם, ששים במספר, ויצאו נגדם אל

(1) כורש. (2) לשם המלך, להראות בזה את הכנעתם אליו.

(3) בין חיוס ובין היבשת.

(4) האי קורסיקה. (5) בדרום איטליה.

(6) יושבי העיר קרסנו.

הים הנקרא הסרדוני¹, ובהתנגחם בקרביים נחלו הפוקים נצחון קדמאי², כי ארבעים אניות אברו להם, ובעשרים הנשארות אי־אפשר היה להשתמש בהן, כי החרטומים נשברו. לכן הפליגו לאלליאה, לקחו את ספם ואת נשיהם ואת כל רכושם, כמה שהאניות יכלו שאת ועזבו את קירנוס והפליגו לריגיון³.

167. את האנשים אשר היו בתוך האניות הנהרסות הקרחידונים והתירסינים.....⁴ תפסו הרבה יותר מהם, והוציאו אותם ורגמם באבנים. אחר המעשה הזה כל מי מהאֶגְלִיִּים⁵ שעבר במקום, אשר שם היו מוטלים הפוקים הנרגמים, אבריו נפרקו, הוממו או נשתתקו, הן צאן, הן בקר, הן בני־אדם. לכן שלחו האגיליים לדלפוי, כי אמרו להשיג כפרה על עונם. הפיתיה צותה עליהם לעשות מה שהאגיליים עושים עד היום הזה. הם מקריבים לזכרון המתים הרבה קרבנות ועורכים התחרות גימנסטית ובמרכבות. אלה מהפוקים מתו אפוא בדרך זו, ואלה מהם שברחו לריגיון עזבוה ויסדו להם בארץ אוינוסריה⁶ את העיר הנקראת היום הֶיֶאֱלִי. הם יסדוה, יען שמעו מאיש מִפִּסִּידוֹנֶה⁷, כי זה אשר נבאה להם הפיתיה ליסד את קירנוס, כונה אל ההירוס⁸ ולא אל האי. כל זה אפוא אשר לסוקיאה בארץ יוניה.

168. כמוהם עשו גם יושבי טִיוֹס. כי אחרי אשר לכד הרפגוס את החומה, בשפכו סוללה, ירדו כולם לתוך אניותיהם והפליגו לתְּרָקֶה ושם יסדו את העיר אֶבְדִּיקָה. אמנם עוד לפני בואם יסד אותה טִימִיסִיוֹס מְקִלוֹמֶנִי אך לא התנחל בה, כי התרקים גרשוהו מתוכה ועתה מעריצים אותו אנשי טיוס אשר באבדירה כהירוס.

169. אלה לבדם מהיונים לא חפצו לשאת את העבדות ועזבו את ארצם; היונים האחרים, מלבד המיליטים, התנגחו עם הרפגוס בקרב, כמו אלה שעזבו את הארץ, והיו אנשים אמיצים בהלחם כל אחד על ארצו. הם נוצחו ונכבשו אבל נשארו בארצותיהם ושלמו מה שהושם עליהם. רק אנשי מיליטוס, כמו שספרתי גם למעלה, נשבעו לכורש וישבו במנוחה. ככה נשתעבדה יוניה בפעם השנייה. ואחרי אשר הכניע הרפגוס את היונים אשר ביבשת, יראו היונים אשר באיים, כי לא יגיע אליהם גם כן כזאת ונשתעבדו תחת יד כורש.

(1) הים מסביב האי סרדיניה.

(2) מכון אל המלחמה בין שני האחים אסמוקלס ופוליניקס, שנפלו שניהם בקרב והיו אפוא כן שניהם מנצחים ומנוצחים כאחת.

(3) חיום רגיון באיסליה הדרומית.

(4) חסרות פה מלים אחדות במקור.

(5) אגליאה עיר עתיקה באסוריה.

(6) בדרום איטליה.

(7) ערים בלוקניה.

(8) כלומר אל קירנוס, בנו של הרקלס, אשר על שמו נקרא האי.

170. אף כי מצב היוונים היה רע, בכל־זאת התאספו בפניוניון, וכאשר שמעתי, יעץ ביאס⁽¹⁾ איש פְּרִיאָנִי ליונים עצה טובה מאד, ולו שמעו בעצתו, היו יכולים להיות המאושרים בין היוונים. הוא יעץ להם, כי כולם כאחד יקומו ויעזבו את יוניה ויסעו לסרדו⁽²⁾ ואחרי־כן יושבו מדינה אחת לכל היונים, וכה יצאו מעבדות ויחיו חיים מאושרים, בשבתם על האי הכי גדול ובמשלם באחרים. אם ישארו ביוניה, אמר, אינו רואה את הדרך אשר בה יצאו עוד לחרות. זאת היא העצה היעוצה מאת ביאס מפריאני ליונים אחרי שנכבשו, אבל עוד טרם נכבשו היונים יעץ להם עצה טובה גם תלס⁽³⁾ ממיליטוס אשר היה מזרע הפניקים, כי היונים יושבו מועצה אחת והיא תהיה בטיוס, כי טיוס באמצע יוניה, ושאר הערים תתנהלנה בכל־זאת לפי חוקיהן, כאלו היו דִּימיס⁽⁴⁾. אלה אפוא הציעו לפניהם את ההצעות הללו.

171. אחרי כבוש יוניה יצא הרפגוס למלחמה על הקרים, הקאבניים והליקים⁽⁵⁾ והוליך אתו גם יונים ואיאלים. מאלה עברו רק הקרים מהאיים אל היבשת. כי בזמן קדום היו נכנעים למינוס⁽⁶⁾ וישבו באיים ונקראו בשם לִלְגִים, מבלי לשלם כל מס, עד כמה שגם אני יכולתי לחדור לשנים קדמוניות ולהודע מפי השמועה, אולם נתנו אנשים לאניות מדי פעם בפעם אשר דרש זאת מינוס. ויען כי מינוס כבש ארצות רבות והצליח במלחמה, היה עם הקרי הנכבד ביותר בין כל העמים אשר בימים ההם. גם מיחסים להם שלש המצאות אשר היוונים השתמשו בהן: כי לשים רעמות על הכובעים, הקרים הם שהמציאו זאת, גם לסמן סימנים על השלטים, והם היו גם הראשונים שעשו ידות לשלטים, כי עד העת ההיא נשאו אלה שהיו רגילים להשתמש בשלטים את השלטים בלי ידות כי אם הטו אותם ברצועות עור הנתונות מסביב לצואר ועל הכתף השמאלית, אולם זמן רב אחרי־כן גרשו הדורים והיוונים את הקרים מתוך האיים ובאו באופן כזה אל היבשת. לדברי הכרתים קרה כן לקרים, אולם הקרים אינם מסכימים לדבריהם, כי אם חושבים, שהם בני היבשת וכי השם שבו הם נקראים היום זה שמם מאז, הם מראים גם על מקדש עתיק של זוס הקרי בארץ המִלְסִים, אשר בו חלק גם למיסים וללודים בהיותם אחי הקרים. יען כי לפי

(1) ראה I 27.

(2) האי סרדיניה.

(3) ראה I 74.

(4) הירודוטוס חושב על הקהליות הקטנות שהיו באטיקה והיו מאוחדות עם אתונא, כעין זה

הבין הוא את הצעת תלס.

(5) עמים באסיה שהיו קרובי הגזע.

(6) מלך כרתי אגרי מתקופה קדומה. ראה I 173.

דבריהם היו לודוס ומיסוס אחי קר¹. לאלה חלק בו, אולם לבני עם אחר, אף כי מדברים הם בשפה זו, כמו הקרים, להם אין חלק².

172. אולם הקאבניים הם בני הארץ, כאשר נראה לי, אף כי לפי דבריהם מוצאם מִכְרְתִים. הם התקרבו במבטאם לעם הקרי, או הקרים לעם הקאבניים, כי את זה לא אוכל להכריע בדיוק. אמנם מנהגיהם שונים מאד מאלה של שאר בני-אדם ושל הקרים. כי טוב בעיניהם להתאסף בהמון למשתאות, לפי הגיל והידידות, אנשים ונשים וטף. הם הקימו מקדשים לאלים זרים, ואחרי-כן, כאשר לא מצאו חן בעיניהם, כי מצאו לטוב לעבוד רק לאלים שבאו להם מאבותיהם, תפשו כל צעירי הקאבניים את נשקם, הכו בחניתותיהם באויר, כרדפם עד גבול הקְלִינְדִים, ואמרו כי מגרשים הם את האלים הזרים³. אלה הם מנהגיהם.

173. הליקיים יצאו מכרתים עוד בזמן קדום, כי בכרתים ישבו לפנים ברברים. אולם כאשר רבו בדבר המלוכה על כרתים בני אֶכְרוּפָה⁴, סָרְפִידוֹן ומינוס, גבר בריב הזה מינוס וגרש את סרפידון ואת סיעתו. המגורשים האלה באו לאסיה, ארצה מיליאס. הארץ אשר יושבים בה הליקיים היום נקראה לפנים מיליאס והמיליים היו נקראים אז סולימיים. כל עוד משל עליהם סרפידון היו נקראים בשם אשר הביאו אתם וגם היום נקראים הליקיים מאת שכניהם סְרַמִּילִים. אולם כאשר בא מאתונא ליקוס בן פֶּנְדִּיוֹן, מגורש גם הוא מאת אחיו אִיגְאֹאֵס, אל הסרמיליים, אל סרפידון, קבלו במשך הזמן את הכנוי ליקיים על שם ליקוס. אחדים ממנהגיהם הם כמו אלה של הכרתים, ואחדים כמו אלה של הקרים. רק המנהג הזה מיוחד להם ואינם דומים בזה לשאר בני-אדם: הם קוראים עצמם אחרי אמותיהם ולא אחרי אבותיהם. לכן, כאשר ישאל איש את רעהו, מי הוא, יתיחס אחרי אמו וימנה את השמות של אם אמו, וכאשר אשה אורחית נשאת לעבד, נחשבים הילדים למיוחסים, אבל אם אורח, ויהיה גם החשוב ביניהם, לוקח לו אשה זרה או פלגש, הילדים הם פסולים⁵.

(1) השוה בראש י' י"ג וי"ד: ומצרים ילד את לודים וכו' ואת כפתורים, כפתור=כרתים.

(2) הקרים, הכפתורים—הכרתים נזכרים פעמים אחדות בתנ"ך בשם הכרתי והפלת, במלכים ב' י"א ד' וי"ט נזכרים מפורש שרי המאות לכרי ולרצים. הקרים באו לאסיה מכפתור, אולי יחד עם הפלשתים שבאו ג"כ מכפתור. השוה עמוס ט' ז': הלא את ישראל העליתי ממצרים ופלשתים מכפתור וארם מקרי. ראה Hommel, Ethnologie p 59.

(3) כעין זה, לגרש שד בכלי נשק, נזכר שבת ס"ז ע"א: לכיפה [רש"י: למי שכופהו שד] לימא הכי, חרב שלופה וקלע נטושה וכו'.

(4) השוה אודותיה I 2.

(5) היחוס הזה אחרי האם, כשהאב מעם אחר, נזכר להלכה גם קידושין ס"ח ע"ב: ואין בנך הבא מן הנכרית קרוי בנך אלא בנה. אמר רבינא שמע מינה בן בתך הבא מן הנכרית קרוי בנך.

174. הקרים נכבשו מאת הרפגוס מבלי שהראו מעשה מפואר; לא הקרים עצמם ולא היוונים, עד כמה שהם יושבים בארץ ההיא, הראו דבר מה. כי יושבים בארץ הזאת גם אחרים וגם קְנִידים, מיושבים בידי הלְקְדִימוֹנִיים, וארצם משתרעת לצד הים ונקרת קְרִיוֹפִיוֹן. חבל הקנידים מתחיל על־יד חצִי־האי הֶבִּיפְסִי ומלבד חלק קטן ממנו שוטף הים סביבו. כי לצד צפון מגביל אותו המפרץ הֶקְרַמִּיקִי, ולצד דרום הים על־יד סִמִּי ורודוס. בחבל הצר הזה, אשר רחבו רק כחמשה ריסים, חפרו הקנידים תעלה באמרם לעשות את ארצם לאי, בעת אשר הרפגוס הלך וכבש את יוניה. מה שמעכר הזה ולפנים להם הוא, כי במקום אשר תפסק ארץ הקנידים, על יד היבשה, שם המצר אשר אמרו לחפור בו, וכאשר היו ידי הקנידים מלאות עבודה ראו העובדים, והנה הם פצועים בכל גופם, ביחוד בעיניהם, על־ידי הסלעים המתפוצצים יותר מהרגיל ומאשר ברצון האל. לכן שלחו מלאכים לדלפוי לדרוש באל, מה הדבר הנצב להם מנגד. והפיתיה ענתה להם, כאשר הקנידים עצמם מספרים, את הדברים האלה במשקל הֶטְרִימֶשְׁרוֹן:

את המצר אל תבצרו ואל תחפרו.

זוס, לו היה ברצונו, לאי שָׁמְהוּ.

כאשר שמעו הקנידים את האורקולוס הזה מפי הפיתיה, עמדו מלחפור ומסרו עצמם בלי מלחמה בידי הרפגוס, אשר בא עם צבאו. 175. והפִּיֶדְסִים ישבו מעל הֶלִיקֶרְנֶסוֹס בפנים הארץ. מדי פעם בפעם אשר אסון מתרחש לבוא עליהם ועל שכניהם, צומח זקן גדול לכהנת אחיני. שלש פעמים קרה כדבר הזה אצלם. אלה לבדם מיושבי קְרִיָה עמדו על נפשם נגד הרפגוס זמן מה והסבו לו עמל רב, בכנותם חומה מסביב להר, שמו לִיֶדִי. אבל במשך הזמן נכבשו גם הפידסים.

176. והליקיים, כאשר הסיע הרפגוס את צבאו אל תוך המישור הֶפְסֶנְתִּי יצאו לקראתו והראו גבורות, אף כי נלחמו מעטים נגד רבים. וכאשר נוצחו ונהדפו לתוך העיר, הביאו אל המבצר את נשיהם ואת בניהם, את רכושם ואת עבדיהם, אחרי־כן הציתו בו את האש, והמבצר הזה עלה כולו באש. אחרי עשותם זאת ונשבעו שבועות נוראות, התפרצו לעלות על הפרסים ומתו כל הכסנתיים בהלחמם. מהליקיים של היום, האומרים כי הם כסנתיים, הרוב, מלבד שמונים משפחות, בא מן החוץ. ושמונים המשפחות האלה היו או במקרה מחוץ לעיר וכה נשארו בחיים. את כסנתוס כבש הרפגוס בדרך זו, ובדומה לזה גם את העיר קאבנוס, כי הקאבניים חקו ברב הדברים את דרכי הליקיים.

177. כה כבש הרפגוס את אסיה התחתונה¹, בעת אשר כורש עצמו

(1) אסיה הקטנה.

כבש את אסיה העליונה⁽¹⁾, בהכניעו כל עם ועם ולא עבר אף על אחד. על רובם מאלה אעבור ורק אלה שהסבו לו עמל גדול מאד וראויים ביותר להזכר, את אלה אוזכיר.

178. אחרי אשר הכניע כורש את כל העמים ביבשת, יצא נגד האשורים⁽²⁾. אמנם בארץ אשור ערים גדולות רבות, אולם המפורסמת והבצורה ביניהן, אשר בה היה אחר חורבן נינוה⁽³⁾ גם מושב המלך, היתה בבל⁽⁴⁾. זאת היא תכונת העיר הזאת: היא יושבת במישור גדול ובכל צד ארכה מאה ועשרים ריס, והיא מרובעת. אם כן הקף העיר ארבע מאות ושמונים ריס בסך הכל⁽⁵⁾. זה אשר לגודל העיר בבל: אין עיר אחרת, אשר אנחנו יודעים, שהיתה מקושטת כמוה. בראשונה סביב לה תעלה עמוקה ורחבה, מלאה מים, אחרי־כן החומה, אשר רחבה חמשים אמה, באמת המלך, וקומתה מאתים אמה. אמת המלך גדולה בשלש אצבעות מאמה פשוטה⁽⁶⁾.

179. עלי להוסיף ולספר עוד, למה שימש העפר אשר הוציאו מתוך התעלה ואיך נבנתה החומה. יחד עם חפירת התעלה ליבנו לבנים מהעפר אשר הוצא מתוך החפירה, ואחרי אשר לבנו די לבנים, שרפו אותן במלבינים. אחרי־כן לקחו בקומם חומר תָּמֶר⁽⁷⁾ רותח ואחרי כל שלשים שכבות של לבנים הכניסו מקלעת של קנים. כן בנו בתחלה את קירות התעלה ואחרי־כן בדרך זו גם את החומה עצמה. למעלה על החומה לאורך השפות בנו בתים בני דיוטה אחת, בית מול בית. את המקום הפנוי בין הבתים השאירו לדרך מסביב העיר במרכבת רתומה לארבעה סוסים⁽⁸⁾. שערים נמצאים בכל החומה מסביב, מאה, כולם נחשת, וכמוהם גם המזוזות והמשקופים⁽⁹⁾. יש עיר אחרת, רחוקה מבבל דרך שמונה

(1) אסיה התיכונה.

(2) אשורים במובן יותר רחב, כי הוא מדבר אחר־כך בעיקר על־אודות בבל והבבלים. כמו כן מלכים ב' כ"ג כ"ט: בימיו עלה פרעה נכה מלך מצרים על מלך אשור על נהר פרת וכו'. השם אשור פה במקום בבל, כי על מלך בבל עלה.

(3) ראה I 102, 106.

(4) ישעיהו י"ג י"ט קורא את בבל: צבי ממלכות, תפארת גאון כשדים.

(5) הם 12 מיל גאוגרפיים, בשטח כזה יכולים להכניס פעמים את לונדון הבירה עם כל

פרוריה ומגרשיה.

(6) לאמה היוונית היו 24 אצבע כמו באמה העברית ולאמה בבליית או אמת המלך 27 אצבע ולאמת הקודש—יחזקאל מ' ה'—היו 28 אצבע.

(7) השוה בראשית י"א ג': ויאמרו איש אל רעהו הבה נלבנה לבנים ונשרפה לשרפה ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה להם לחומר.

(8) השוה ירמיהו ג"א נ"ה: חומות בבל הרחבה ערער תתערער וכו'.

(9) השוה ישעיהו מ"ה ב': דלתות נחושה אשר ובריחי ברזל אגדע.

ימים, ושמה איס. שם נהר לא גדול ושמו גם הוא איס. מוליך הנהר את מימיו אל תוך הפרת. הנהר הזה איס מוליך ביחד עם מימיו גושי חמר רבים ומשם הובא החמר לבבל לבנות את החומה⁽¹⁾.

180. ככה נבנתה אפוא חומת בבל, והעיר עצמה מחולקת לשתי שכונות⁽²⁾, כי דרכה חוצה נהר ושמו פרת. זורם הוא מארמניה, והוא גדול ועמוק ושוטף⁽³⁾. הוא שופך את מימיו אל תוך הים האדום⁽⁴⁾. החומה נמשכת בשני חלקיה עם פנותיה עד הנהר וממנו נמשך בשני עברי הנהר סוללה עשויה לבנים שרופות באש לאורך הנהר. העיר עצמה מלאה בתים בני שלש וארבע דיוטות ונחצה מרחובות ישרים, גם מאחרים גם מאלה העוברים ברוחב אל הנהר. בסוף כל רחוב היה שער קטן בסוללה אשר על יד הנהר, וכפי מספר החוצות היה מספר השערים הקטנים; גם אלה היו נחושת וגם הם הובילו אל אותו הנהר.

181. החומה הזאת היא כמו שריון. בפנים מקפת חומה שניה, אשר אינה נופלת הרבה מהראשונה, היא רק יותר צרה. בתוך כל חלק משני חלקי העיר נמצא באחד בירת המלך, מוקפת חומה גדולה ובצורה, ובשני מקדש זוס-פל⁽⁵⁾ עם שערי נחושת, והוא היה קים עוד בימי, רבוע היה, שני ריסים בכל צד⁽⁶⁾. באמצע המקדש נבנה מגדל מקשה⁽⁷⁾, ארכו ורחבו ריס. ועל המגדל הזה מתרומם מגדל אחר, ועל השני עוד אחד, עד שמונה מגדלים. עולים עליהם במעלה הנמצאת מחוץ והעשויה מסביב לכל המגדלים האלה. באמצע המעלה נמצא מקום מנוחה עם מושבות לישיבה, אשר עליהם יושבים העולים לנוח. במגדל העליון נמצא מקדש גדול. במקדש הזה עומדת מטה גדולה מוצעת יפה, ועל ידה שלחן זהב. פסל האל לא הוקם שם ובלילה אין איש לן שם ורק אשה אחת לבדה מנשי

(1) עוד היום יש בקרבת העיר הזאת — שמה היום Hit, ובתלמוד איהי דקירא — נקיק באדמה, שמתוכו נובע זפת וחמר, ונקרא בפי יושבי המקום „פי השאול“. השוה שיר, ערך מילין ערך איהי דקירא.

(2) חלק אחד משני חלקי העיר נקרא בתלמוד בורסיף. שבת ל"ו ע"א.

(3) בראשית רבה פרשה ט"ז: שואלים לפרת מדוע אינך משמיע קולך? כי מימיו הולכים לאס, אם כן הפך ממה שמספר הירודוטוס.

(4) המפרץ הפרסי.

(5) בל=בעל, הכנוי למרדוכ, האל הלאומי הראשי של הבבלים, ונוכר פעמים אחדות בכתבי הקודש.

(6) המקדש העתיק הזה שנבוכדנצר הקימו מחדש, היה בזמן התלמוד נעזב מימים רבים, יען כי רבי ירמיה בר אבא בשם רב אמר: בית נמרוד (היום בירס—נמרוד) הרי הוא כעבודה זרה שהניחוה עובדיה בשעת שלום ומותר; ע"ז נ"ג ע"א, השוה גם סנהדרין ק"ט ע"א.

(7) מאכנים.

הארץ, אשר בה בחר האל מבין כולם, כדברי הכלדים¹, אשר הם כהנים לאל זה. 182. הם אומרים גם כן, אשר לא אאמין, כי האל עצמו בא אל המקדש ונח במטה, כדבר אשר בנוא-אמון במצרים, לפי דברי המצרים. כי גם שם ישנה אשה במקדש זוס בנוא-אמון, ואומרים, כי אלה השתים אינן מזדוגות עם שום איש. כמו כן הדבר בַּפְטָרָא אשר בליקִיָּה עם קוסמת האל בעת היותו שם. כי לא בכל עת נמצא שם אורקולום, ובעת היותו שם, היא נסגרת בלילות יחד עמו בתוך המקדש².

183. במקדש בבבל למטה גם היכל אחר, ובו צלם גדול של זוס, כשהוא יושב וכולו זהב ולפניו שלחן גדול כולו זהב, וגם ההדומ והכסא זהב³. ולדברי הכלדים נעשו אלה משמונה מאות ככר זהב. מחוץ להיכל עומד מזבח זהב. יש גם מזבח גדול אחר, אשר עליו נזבחים בני-צאן מגודלים. כי על מזבח הזהב אסור להקריב כי אם יונקי חלב לבד. אולם על המזבח הגדול גם מקטירים הכלדים בעת יחוגו את חג האל הזה, אלף ככר לבונה מדי שנה בשנה. בהיכל הזה היה עוד בעת ההיא⁴ גם פסל בן שתיים-עשרה אמה זהב טהור. אני אמנם לא ראיתי, אני מספר רק אשר ספרו הכלדים. בפסל הזה שם דריוש בן היסטספס את עיניו, אבל לא העזו לקחתו, אולם פְּסֶרְפֶּסס בן דריוש לקח אותו והרג את הכהן אשר אסר עליו להזניח את הפסל ממקומו⁵. ההיכל הזה היה כה מפואר. יש בו גם מתנות רבות פרטיות⁶.

184. בבבל הזאת משלו גם מלכים אחרים רבים, אשר אזכירם בתוך ספורי האשורים⁷, והם הם אשר בנו את החומות ואת המקדשים; וביניהם היו גם שתי נשים, האחת אשר משלה בתחלה וחיה חמשה דורות לפני השניה, שמה היה סְמִירָמִיס⁸. היא בנתה סכרים במישור הראויים להראות, כי לפני זה היה הנהר מציף את כל המישור.

(1) העם הכלדי או הכשדי ירד בזמן קדום מהרי ארמניה וכבש את המישור בין מרת וחדקל. הם יסדו את ממלכת בבל ואת העיר בבל והתרבות הבבלית מתחילה מהם. במשך הזמן נעשה השם כשדי נרדף עם בבלי ואחר-כך היה השם הזה למיוחדים שבשם וביחוד לכהנים, שהיו המלומדים. ויען עסקן ביחוד בחשבון העתים והמזלות, נעשה השם כלדי או כשדי נרדף לאצטגנין, השוה דניאל ב' ב': לקרא לחרטומים ולאשפים ולמכשפים ולכשדים. פסחים ק"ג ע"ב: מנין שאין שואלים בכלדים וכו'. (2) לפי האגדה מבלה אפולון שש. חדשי החורף בפטרה בליקיה וששת ימי הקיץ בדלפוי ובחדשים האלה קוסמת הכהנת בשמו.

(3) דניאל ג' א': נבוכדנצר מלכא עבד צלם די דהב, רומה אמין שתינ פתיה אמין שית.

(4) בעת שכבש כורש את בבל.

(5) להניצ את הפסלים ממקומם היה נחשב לעון גדול, ראה II 138.

(6) כלומר מתנות מאנשים פרטיים.

(7) לא הספיק לכתוב אותם או שנאכדו.

(8) היא שמירמית. השוה אסתר רבה ג' ד' נשים נטלו ממשלה בעולם, ואלו הן איובל ועתליה

185. זו אשר היתה מלכה אחריה שמה היה נִיטוֹקְרִיס¹, והיתה חכמה מזו שמשלה לפניו. ראשית בזה שהשאירה בנינים לזכרון, אשר עוד אדבר על אודותם, ושנית, כאשר ראתה כי ממשלת המדים הולכת וגדלה ואינה שוקטת וערים אחרות נכבשות על ידיהם, וביניהן גם נִינּוּה, דאגה מאד להגנה, ככל אשר יכלה. ראשית הסבה, כי הפרת, אשר זרם עד עתה ישר ועבר באמצע העיר, נעקם עלידי תעלות אשר חפרה מלמעלה, עד כי הוא עובר בזרמו שלש פעמים על יד אחד מהכפרים אשר בארץ אשור. שם הכפר הזה, אשר אליו מגיע הפרת הוא אַרְדְּרִיקָה עוד היום אלה הבאים מהים הזה לבבל, בנסעם על הנהר פרת, עוברים שלש פעמים על יד הכפר הזה ובשלשה ימים. זה היה מפעלה². היא בנתה גם סכר על שני גדות הנהר, עשוי הוא להתפלא עליו אשר למדת גדלו וגבהו. הרבה למעלה מבבל חפרה אפיק לאגם, בחפרה במרחק קטן מהנהר כה עמוק עד שמצאה מים, וברוחב עשתה את הקפו מאה ועשרים ריס. בעפר אשר הוציאו מהחפירה שפכו סוללה על גדות הנהר. אחרי אשר נגמרה החפירה הביאה אבנים ובנתה חומה מסביבו. את שני אלה עשתה, את הנהר עקום ואת כל החפירה לאגם, למען ירום הנהר יותר לאט בעברו דרך העקמומיות הרבות, והנסיעות לבבל לא תהינה ישירות ואחרי הנסיעות לעשות את הסבוב הגדול מסביב לאגם. ועשתה כל אלה בצד הארץ אשר שם היו המבואות והדרך הכי קרובה מארץ המדים, למען לא יבואו המדים אל הארץ במשא ומתן וילמדו את תנאיה.

186. את הבנינים האלה אפוא בנתה מסביב מתוך העומק, ומהם עשתה נוסף לאלה את הדבר הזה: בהיות העיר נחלקת לשני חלקים לרגלי הנהר העובר בתוך, כאשר רצה איש לעבור מחלק אחד אל השני, בימי המלכים הקודמים, היה נאלץ לעבור בספינה. וזה היה, כפי שאני חושב, לטורח. וגם לזה דאגה היא, אחרי אשר חפרה את האפיק לאגם, השאירה למוכרת אחריה מאותו המפעל עוד דבר. היא חצבה אבנים ארוכות מאד, וכאשר היו האבנים מוכנות והשטח חפור, הסתה את כל זרם מי הנהר אל תוך השטח החפור ובעת אשר זה נתמלא, בנתה, כאשר האפיק הקודם נחרב, על גדות הנהר בצד העיר והמדרגות המובילות מהשערים הקטנים אל הנהר חומת לבנים שרופות, כדרך אשר בנתה חומת העיר, ובטבור העיר בערך גשרה גשר מאבנים אשר חצבה וחברה אותן בברזל ועופרת.

מישראל שמירמית וושהי מאומות העולם. בויקרא רבה סוף פרשת מצורע ובתנחומא פ' וירא ובילקוט ירמיהו רמז ש"ט נתחלפה שמירמית בניטוקריס אשתו של נבוכדנצר.

(1) אשתו של נבוכדנצר, ראה I 188.

(2) השוה ברכות נ"ט ע"ב: והאידנא דשנייה פרסאי מבי שבור ולעיל. קידושין ע"ב ע"א: והאידנא הוא דליוה פרסאי. לפי דניאל ד' כ"ז, מתפאר נבוכדנצר שהוא בנה את הבנינים: ענה מלכא ואמר הלא דא הוא בבל רבתא די אויה בניתה לבית מלכן בתקן חסני ולמקד דורי.

וכאשר האיר היום היתה משכיבה עליו קורות מרובעות¹, אשר עליהן עברו הבבלים, אולם בלילות היו מסירים את הקורות האלה מטעם זה, כי לא יעברו הם בלילה ויגנבו אחד מן השני. וכאשר השטח החפור נעשה לאגם מלא מימי הנהר וכל בנין הגשר נגמר, הסתה את הפרת מתוך האגם אל אפיקו הקודם. וכה נעשה השטח החפור לבצה ונראה שנעשה למלא צורך, ולאורחים נבנה גם גשר².

187. המלכה הזאת הערימה גם את הערמה הזאת: ממעל לשער העיר, אשר דרך בו יוצאים ונכנסים רוב אנשי העיר, חצבה לה קבר, למעלה מעל השער עצמו³ וחקקה על הקבר את הכתובת הזאת: „אם אחד ממלכי בבל, אשר יבואו אחרי, יהיה במצוקת כסף, יפתח את הקבר ויקח לו כסף כרצונו. אולם לא יפתח ללא צורך, אם לא ידע לחץ, כי לא טוב יהיה זה לו.“ כל איש לא נגע בקבר הזה, עד אשר הגיעה המלוכה לדריוש. גם נראה הדבר כבד מדריוש לבלי להשתמש בשער ההוא והכסף יהיה מונח, בעוד אשר הכתובת בעצמה קוראת אותו, ולא לקחת. בשער הזה לא השתמש מטעם זה, כי בעברו יהיה המת מעל לראשו⁴. אמנם כפתחו את הקבר לא מצא כסף, כי אם גופת המת והכתובת הזאת: „לו לא תאבת לאוצרות ובצע נבזה, לא פתחת ארונות מתים.“ כל זה בדבר תכונת המלכה הזאת, כאשר מספרים⁵.

188. והנה יצא כורש למלחמה על בן האשה הזאת, אשר היה שמו כשפ אביו לִבְיָנִיטוֹס⁶ והיתה לו הממשלה על האשורים. מלך מלכים זה⁷, כשהוא יוצא למלחמה, מצטיד היטב מביתו במזון ובצאן, גם מוליכים אחריו מים מנהר הוֹאֶקְסָס, הזורם קרוב לשושן⁸, אשר רק ממימי שותה המלך ולא מימי נהר

(1) השוה בבא קמא ק"ג ע"ב: דקטלי דקלי וגשרי גשר.

(2) השוה בברכות נ"ט ע"ב: הרואה פרת אגשרא דבבל.

(3) כנראה לא היתה היא היחידה שחצבה לה במרים קברה, כי אם היה זה מנהג נסרץ אצל גדולי העם, כי ישעיהו כ"ב ט"ז משתמש בבטוי זה כמושג ידוע: חוצבי מרום קברו.

(4) לפי תורת צורואסטר מגע המת מטמא ומוסר את האיש הטמא לרשות רוחות רעים.

(5) גם דניאל ה' י"ג מדברת אשתו של נבוכדנצר, ניטוקריס הזאת, בתכמה עם בלשאצר.

(6) הוא נבוכדנצר. לפי הכתובות האשוריות ולדברי יוסף, נגד אפיין I 20, מת נבוכדנצר

562, אחריו מלך אויל מרווך 562—560, אחריו גיסו של זה נרגולאסר 560—556, בנו הצעיר מלך רק

תשעה חודשים והורח מכסאו על-ידי נבונד 555—539. בשנת 539 נשבה הוא בבורסיף על ידי כורש.

לפי כתובת אחת לקח לו נבונד את בנו בלשרוצור למלך אתו והוא בלשצר של ספר דניאל והוא מת

בעת כבוש בבל. איך נעשה בלשצר לבנו של נבוכדנצר בספר דניאל ואצל הרודוטוס, לא ידוע.

(7) תרגומתי „מלך מלכים“, ולא „המלך הגדול“ כמו במקור, יצן כי בתואר זה נקראו ביחוד

מלכי פרס. השוה עזרא ר' י"ב—בעת שלמלכי אשור ובבל היה התואר „המלך הגדול“, השוה

ישעיהו ל"ו ד'.

(8) אולי לנהר זה מתכון שמואל באמרו: ויעבר מרדכי... דעבר ערקיתא דמא, מגילה ט"ו ע"א

אחרי. לכן הולכות אחריו, לכל מקום שהוא נוסע, הרבה מאד עגלות בנות ארבעה אופנים ופרדות רתומות להן, המוליכות בכדי כסף מים מרותחים מהחואספס.

189. במסעו לבבל בא כורש אל הנהר גִּינְדִי¹, אשר מקורותיו בהרי המְטִינִים², והזורם דרך ארץ הַבְּרָדָנִים³ והנופל לתוך נהר אחר, חדקל, העובר על יד העיר אופיס, והמשתפך אל תוך ים האדום⁴. וכאשר נסה כורש לעבור את הנהר הזה גינדי, אשר אפשר לעבור אותו באניות, ירד אחד מהסוסים הלבנים הקדושים⁵ בזדון לבו לתוך הנהר ונסה לעברו, אך הנהר סחפו לעומק וגרפו עמו. ויחרה אף כורש בנהר וחצפתו ואיים בו כי יחלישהו ככה, עד כי להבא תוכלנה גם נשים לעבור בו על נקלה מבלי להרטיב את הברכים. אחר האיום הזה עזב את מסעו לבבל וחלק את צבאו לשני חלקים, ואחר אשר חלק את צבאו מתח חבלים ישרים וסמן מאה ושמונים⁶ תעלות מכוונות לכל עבר משני עברי הנהר גנדי. אחרי־כן סדר את הצבא וצוה לחפור. ויען כי עם רב עבד, נשלמה המלאכה, בכל־זאת עבר עליהם בעבודתם כל הקיץ במקום ההוא.

190. אחרי אשר נקם כורש את נקמתו בנהר גינדי, בפלגו לשלש מאות וששים תעלות, והאביב בא שנית, והנה אז עלה על בבל הבבלים יצאו מתוך העיר וחכו לו. וכאשר התקרב אל העיר, התנגחו עמו הבבלים, ואחרי אשר נחלו תבוסה בקרב, נדחקו אל תוך העיר. ויען כי ידע ידעו עוד מלפני זה, כי כורש לא ינוח, כי ראוהו מתנפל על כל עם ועם בלי הבדל, הכינו להם מזון לשנים רבות מאד. לכן לא דאגו למצור, וכורש לא ידע עצות בנפשו, כי זמן רב עבר מבלי אשר מעשהו התקדם בדבר מה.

191. והנה, או כי אחר יעץ לו זאת בעת אשר היה אובר עצות, או בעצמו מצא אשר עליו לעשות, והוא עשה ככה: הוא העמיד במערכה את הצבא במקום אשר הנהר נכנס אל תוך העיר, ומאחורי אותה העיר העמיד במערכה את האחרים במקום אשר הנהר עוזב אותה, וצוה לצבא, כי כשיראו שיכולים לעבור באפיק, במקום ההוא⁷ יחדרו אל תוך העיר. לאחר שהעמיד אותם במערכה ועודד אותם

כפ' רשי': לאסוף היהודים שבעבר השני.

(1) לפי קוהוט, ערוך השלם, הנהר גמדא הנזכר ע"ז ל"ט ע"א: אמר רבינא, האידנא דקא שפכי ביה נהר גוזא — בסוכה י"ח ע"א: נהר איתן — ונהר גמדא, הוא אחד עם הנהר גינדי. ולא נראה לי, כי הגינדי הוא בעולם ולא בבבל.

(2) ראה I 72.

(3) אינם ידועים ממקום אחר, כנראה עם קטן.

(4) המפרץ הפרסי.

(5) ראה I 131.

(6) כנגד ימות השנה.

(7) כלומר במקום שהנהר נכנס ובמקום שהוא עוזב את העיר.

הלך הוא עצמו עם הבלתי ראויים לקרב שבצבא, ובכואו אל האגם, עשה הוא אשר עשתה מלכת הבבלים¹ אשר לנהר ולאגם, כי את הנהר הטח דרך תעלה אל תוך האגם, שהיה לבצה, והסב, כי האפיק הראשון יהיה ראוי לעבור לרגלי ירדית המים². וכאשר נעשו הדברים האלה ככה, חדרו הפרסים אשר עמדו במערכה במקום ההוא, על יד אפיק הפרת, דרכו לתוך בבל, כאשר ירדו מי הנהר ככה עד אשר הגיעו לאיש עד אמצע הירך בערך. לו ידעו הבבלים מראש או לו הכירו את אשר עומד כורש לעשות, לא היו נותנים לפרסים לבוא לתוך העיר, כי אם המיטו עליהם כליון וחרפה. כי לו היו סוגרים כל השערים הקטנים אל הנהר ועלו על החומות הנמשכות לאורך גדות הנהר, היו תופשים אותם כמו ברשת, אולם עתה עמדו לפניהם הפרסים בפתע פתאום. כי לרגלי גודל העיר, כמו שמספרים יושביה, היו כבר האנשים בחלקי העיר החצונים נכבשים ויושבי אמצע העיר עוד לא ידעו כי הם נכבשים, כי אם, יען היה להם ביום ההוא חג, רקדו והתענגו בעת ההיא, עד אשר הוברר להם הדבר³. כה נלכדה אז בבל בפעם הראשונה⁴.

192. עד כמה גדול היה חיל הבבלים, אראה בראיות רבות וביניהן גם בזו: למלך מלכים הוקצבה לכלכלתו ולכלכלת צבאו, מלבד המסים, כל האדמה אשר הוא מושל עליה. משנים עשר חודש אשר בשנה תכלכל אותו ארץ בבל ארבעה חדשים, ושמונה חדשים האחרים כל אסיה. אם כן, ארץ אשור היא אשר לעשרה החלק השלישי משאר אסיה. והממשלה על הארץ הזאת, אשר הפרסים קוראים אחשדרפניה, היא הכי חשובה בין כל הממשלות, כי היא מכניסה בכל יום לטִרְיטְנִיקֶס בן אֶרְטֶבּוֹס, אשר אותו שם המלך על המדינה הזאת, אֶרְטֶבּה מלאה כסף. הארטבה היא מדה פרסית⁵ ומכילה שלשה חויגניקסים אֶטִיִים יותר מִמְדִימְנָה אטית⁶. מלבד סוסי מלחמה היו לו סוסים מיוחדים, אשר היו

(1) גיטוקריס; ראה I 185, 186.

(2) זכר למעשה כורש זה נמצא במדרש אבא גוריון פרשה א': וכשעמד כורש לבנות בית המקדש, הפך פרט מעליהן ומצאן.

(3) דומה לזה מסופר על-דבר ביתר גיטין נ"ו ע"א: וקטלו בה תלתא יומי ותלתא לילותא ובהך גיסא הלולי וחנגי ולא הוו ידעו הני בהני.

(4) בפעם השניה והשלישית על-ידי דריוש, ראה III 159. בדגיאלי ויוסף נגד אפיון 20 מסופר כבוש בבל בשנויים אחדים.

(5) ישעיהו ה' י': וזרע חומרי, מתרגמים השבעים ἀράβηן עירובין ק"ב ע"א: ההיא אסיאת דהוה בי מר שמואל דהוה בחוקת אוריבא [רש"י: לתך חסין ט"ו סאין, חצי כור], גם ב"מ פ' ע"א קב לתתך אוריב לעריבה. ויש גם הגירס' ארדבא.

(6) המדימנה האטית היא בת ארבעים ושמונה חויגניקסים שהם $52 \frac{1}{9}$ ליטר בערך, הארטבה לפי זה 55 ליטר.

רובעים את הנקבות, שמונה מאות, והנרבעות היו לו ששה-עשר אלף. כי כל אחד מהסוסים רובע עשרים סוסות. כלבי הודו⁽¹⁾ כלכל במספר כה עצום, עד כי ארבעה כפרים גדולים במישור היו חפשים מכל שאר המסים ועליהם היה להמציא טרף לכלבים האלה. כאלה היו למושל על ארץ בבל.

193. אמנם אדמת האשורים גשומה מעט⁽²⁾, והשקאת שרשי התבואה היא בדרך זו: הנהר משקה את הזרע, אז הוא צומח והדגן מתבשל לא כמו במצרים אשר הנהר בעצמו עולה על השדות, כי אם משקים אותם בידים ובקילונים⁽³⁾. כי כל ארץ בבל, כמו מצרים, מבותרת על-ידי תעלות⁽⁴⁾, והתעלה הגדולה ביותר אשר אניות תעבורנה בה, נמשכת לצד זריחת השמש בחורף⁽⁵⁾. היא יוצאת מהפרת ועוברת אל נמר שני, אל החדקל, אשר עליו ישבה העיר גינוה. בין כל הארצות אשר אנו מכירים, הארץ הזאת היא הטובה ביותר להוציא את פרי דימיטר⁽⁶⁾. כי עצים אחרים אינה מוכשרה לגדל כלל, לא את התאנה ולא את הזית⁽⁷⁾. אולם למען הוציא את פרי דימיטר היא כה טובה, עד כי היא מוציאה בכלל מאתים שיערים, וכשהיא נושאת פרי באופן הטוב ביותר מאשר היא רגילה, גם עד שלש מאות שיערים. פה נעשים עלי החטה והשעורה על נקלה רחבים ארבע אצבעות. לאיזה גובה של עץ גדלים הדוחן והשומשום, ידוע לי אמנם היטב, אך לא אוכרנו, כי ידוע אדע, אשר האיש שלא היה בבבל יתעורר בו אי-אמון גדול אף בנוגע לזה שספרתי על התבואה. אין להם שמן אחר, רק את אשר יעשו מהשומשום⁽⁸⁾. דקלים נטועים מהם בכל המישור, רובם מוציאים פירות ומהם עושים לחם, יין ודבש. בכלל הם מטפלים בהם כמו בתאנים וקושרים

(1) לציד האריות.

(2) השנה תענית י' ע"א: עתירה דבבל דחצדא בלא מיטרא.

(3) עץ ארון ולראש אחד קשור דלי ובו שואבים מתוך הבארות, השנה מועד קטן ב' ע"א:

אין משקין וכו' ולא מימי הקילון.

(4) השנה תענית י' ע"א: מי גרם לבבל שיהיו אוצרותיה מלאות בר, הוי אומר מטני

ששוכנת על מים רבים, גם ירמיהו נ"א י"ג: שוכנת על מים רבים רבת אוצרות.

(5) כלומר לצד דרומית מזרחית. התעלה הגדולה הזאת היתה נקראת נהר מלכא, ונוכרת

פעמים רבות בתלמוד.

(6) אלילת יכול. השדה. אשר לפוריתה של בבל השנה בראשית רבה ט"ז: ארם נוטע בי

נטיעה והיא עושה לשלשים יום, זורע בי ירק והיא עומדת לג' ימים.

(7) על חשיבות העצים בבבל מעיד מה שמסופר על רב חסדא גיטין נ"ו ע"א: כל אקלידי

הזה מסר לשמיעה בר מדציבי.

(8) השנה שבת כ"ז ע"א: מה יעשו אנשי בבל שאין להם אלא שמן שומשמין. סתם שמן

בבבל שמן שומשמין, ראה גוררים נ"ג ע"א: הנודר מן השמן בארץ ישראל מותר בשמן שומשמין

ואסור בשמן זית, ובבבל אסור בשמן שומשמין ומותר בשמן זית.

פירות הדקלים, אשר היוונים קוראים זכרים, אל הדקלים הנושאים פירות, למען שיבשל העפצית בהכנסה לתוך הכותבת ולא ישור פרי התמרי כי התמרים הזכרים מכילים בתוך הפרי עפציות כמו תאני השקמה¹.

194. אשר נראה לי בין כל הדברים הפלא הכי גדול בארץ הזאת אחרי העיר עצמה, אספר עתה: יש להם אניות היורדות על הנהר לבבל, עגולות הן כולן ועשויות מעור. כי בארץ הארמנים אשר מעל² אשור, חותכים נצרים ומהם עושים את הצלעות ופורשים עליהן עורות למכסה מחוץ כמו קרקעית³ ואין מבדילים אחורי האניה ואין מצמצמים פיה, כי אם עושים הכל עגול כמו מגן ואת כל האניה הזאת ממלאים קנים ונותנים לה לשוט על פני הנהר, מלאה סחורה. לרוב מוליכים חביות מעצי התמר מלאות יין. נהוגה האניה בעזרת שני משוטים ועל ידי שני אנשים העומדים זקופים ואחד מהם מושך אליו את המשוט והשני דוחה. האניות האלה מהן נעשות גדולות מאד בערך ומהן קטנות. הגדולות ביניהן מובילות משא, אף של חמשת אלפים ככר⁴. בכל אניה נמצא חמור חי ובגדולות גם אחדים. וכשמגיעים במסעם עד בבל, הם פורקים את משאם ומכריזים למכירה את צלעות האניה ואת כל הקנים ואת העורות הם טוענים על החמורים ושבים לארמניה. כי אין לנסיע על הנהר נגד הזרם בשום אופן מפני שטף הנהר. מטעם זה אין הם עושים את האניות עץ, כי אם עור, ואחרי שובם הביתה עם חמוריהם לארמניה, הם עושים אניות אחרות באותי האופן.

195. אניותיהם⁵ הן אפוא כאלה, אולם התלבושת שהם משתמשים בה, היא כזו: כתונת בד המגיעה עד הרגלים ועליה לובשים כתונת אחרת של צמר ועל אלה עוטפים מעיל לבן קטן. הנעלים הן אלה הנהוגות בארץ הזאת, דומות לאנפילאות של הבויאוטים⁶. הם מגדלים שער ראשם וקושרים אותו בטוטפות ואת כל גופם הם סכים בשמן המור. לכל אחד יש חותם ומטה עשוי מעשה אמן; בראש כל מטה עשוי תפוח או שושנה או חבצלת או נשר או איזה דבר אחר, כי בלי אות כזה אין מנהג אצלם לשאת מטה. זה הוא הקשוט אשר על גופם.

196. ומנהגים יש להם אלה: המנהג הכי־נכון ביניהם הוא, לפי דעתנו,

(1) הרכבת דקלים בבבל נזכרת פעמים אחדות: פסחים נ"ז ע"א: היכי עבדי ר' אחא בריה דרבא אמר מנחי כופרא דיכרא לנזקכתא. ירושל' יבמות פרק ט"ו הלכה ג': רב ששת שאל אילין דיקליא דבבל דלא צריכין מרכבא. בראשית רבה מ"א: מה תמרה וארוז יש להן תאוה וכו'.

(2) מצפון.

(3) כלומר כמו שפורשין עורות על הקרקע.

(4) הככר עשרים ושבעה ק"ג בערך.

(5) השוה ישעיהו מ"ג י"ד: וכשדים באניות רגתם.

(6) הן היו פשוטות מאלה אשר באטיקה, בלי עקב ומחומר פשוט.

אשר נהוג, כפי שאני שומע, גם בְּאַלִּירְיָה אצל הָאֲנָטִים⁽¹⁾. בכל כפר נעשה אחת בשנה ככה: כיון שנעשו העלמות ראויות להנשא, היו אוספים כולן והיו מביאים כולן אל מקום אחד וסביבן עמדה להקת גברים, והכרוז היה מצוה לכל העלמות, אחת אחר אחת, לקום והכריז אותה למכירה, בתחלה את היפה בכולן ואחרי־כן, אחרי אשר נמכרה היפהפיה⁽²⁾ הוזאת בעד הרבה כסף, הכריז על השניה, וזאת אשר היתה היפה אחריה. הן נמכרו רק להנשא. העשירים בין הכבלים, אשר רצו לקחת אשה, היו מתחרים במחיר אחד עם השני למען יקנו את היפות ביותר, ואלה מן ההמון אשר רצו לקחת אשה, הם לא נשאו עיניהם ליפת־חואר, והיו מקבלים את הכסף ואת העלמות המכוערות. כי כאשר גמר הכרוז למכור את היפות בין העלמות, היה מצוה לקום את הכי מכוערת או בעלת־מום, אם היתה ביניהן, והכריז עליה: מי האיש החפץ לכנסה בקחתו את הסכום הכי־מצער, עד אשר נמסרה לזה שהתרצה לסכום הכי־מצער. והכסף הזה בא מהעלמות יפות־החואר. וככה השיאו יפות־המראה את רעות־המראה ובעלות־מום. להשיא את בתו למי שהוא רוצה, היה אסור לכל איש, וגם אסור היה לכנוס את העלמה שקנה בלי ערב, כי אם היה עליו להעמיד ערבים כי יקח אותה לו לאשה ואחרי־כן כנסה, ואם לא חיו בשלום, דרש המנהג להחזיר את הכסף. מותר היה גם לבוא מכפר אחר, אם רצה לקנות. המנהג הזה היפה מאד היה קים אצלם, אבל אינו נהוג כעת, כי אם נפלו בזמן האחרון על המצאה אחרת, שלא יעשה להן עול ולא תובאנה לעיר אחרת. יען כי מעת אשר נכבשו הם נמצאים בצרה ובמחסור, וכל אחד מההמון, מתוך חוסר פרנסה, מוסר את בנותיו לזנות.

197. עוד מנהג אחר, גם כן מלא תבונה, יש אצלם; הם מביאים את חוליהם אל השוק, כי רופאים אין להם⁽²⁾. הנגשים אל החולה נותנים לו עצה בדבר המחלה, או כי אחד מהם חלה גם הוא במחלה ההיא שהחולה חולה בה או ראה אחר חלה בה. הנגשים יועצים אפוא ומספרים איך עשה הוא ונחלץ ממחלה דומה אל זו או ראה אחר שנחלץ. לעבור בשתיקה על פני החולה אין אדם רשאי קודם שישאלוהו מה המחלה אשר חלה בה⁽³⁾.

198. את מתייהם הם שמים בדבש⁽⁴⁾, וימי אבלם דומים לאלה אשר במצרים. מדי יבוא איש בבלי על אשתו, ידליק לבונה וישב לו בצד אחד ובצד

(1) הם ישבו על גדות העשש.

(2) גם חיות פקחות לא היו להם, שבת לִיא עִא.

(3) מנהג דומה לזה היה ברומא, השוה חולין ס' ע"א: שכן היו נוהגין ברומי, מי שנצטרע נותנים לו מסתורית ויושב בשוק וסותר חוטי, כדי שיראוהו בני אדם ויבקשו עליו רחמים.

(4) השוה מה שמספר גם יוסף, קדמוניות י"ד, ד' ד' על אודות חנוסת גוף המתים בדבש.

גם כבא בתרא ג' ע"ב: טמנה שבע שנים בדובשא.

השני תעשה אשתו גם־כן כואת, וכשהאיר השחר רוחצים שניהם את בשרם. כי אינם נוגעים בכל כלי טרם טבלו את בשרם. גם הערבים עושים כדבר הזה.¹⁹⁹ המגונה במנהגי הבבלים הוא זה: על כל אשה מבנות הארץ לשבת במקדש אפרודיטי ולהזקק פעם אחת בחייה לאיש זר. נשים רבות, אשר אין זה לפי כבודן להתערב בין האחרות, כי גבה לבן בעשרן, נוסעות בעגלות מכוסות אל המקדש להשאר שם, ואחריהן הולכת עבודה רבה. אבל רובן עושות ככה: הן יושבות על אדמת המקדש של אפרודיטי ועטרת חבלים על ראשן, ורבות הן הנשים, כי חלק מהן באות וחלק מהן הולכות. דרכים ישרות עוברות לכל עבר בין הנשים אשר עליהן עוברים הזרים ובוחרים. כשתשב פה אשה, לא תשוב לביתה טרם יזרוק לה איש זר מטבע אל תוך חיקה ונוקק לה מחוץ למקדש. בשעת זריקת המטבע עליו לאמר: „קורא אני נגדך את האלילה מליטה“. האשורים קוראים את אפרודיטי מליטה. ערך המטבע יכול להיות כמה שהוא, כי אסור להחזירה, למען לא יחשב לה לחטא. כי המטבע הזאת נתקדשה. היא הולכת אחר הראשון אשר זרק לה ואינה מסרבת למי שהוא. ואחרי שנוקקה מלאה כזה את חובתה לאלילה, והיא שבה הביתה. ומעתה אין לך דבר גדול כזה שתתן לה, כדי שתרכוש אותה. אלה מהן המצטינות ביפין ובתארן. עוזבות מהר את המקום, ואלה שהן מכווערות, מחכות זמן רב, עד שהן יכולות למלא אחר החוק. כי גם זמן של שלש גם ארבע שנים מחכות אחדות מהן. במקומות אחדים באי קפריסין יש מנהג כעין זה.¹

200. מנהגים כאלה נהוגים אצל הבבלים. שלשה שבטים מהם אינם אוכלים דבר מלבד דגים. אחרי אשר יצודו אותם ויבשום בשמש, עושים ככה: הם שמים אותם בתוך מכתש וכותשים אותם בעלי ומסננים אותם בבר דק, ומי שרוצה, לש מזה בצק ואוכל או אופה אותו כמו לחם.²

101. כאשר היה גם העם הזה משועבד לכורש, התאוו להכניע תחתיו גם את המסג־טים.³ אומרים על העם הזה, כי הוא גדול וחזק ויושב לצד מזרח וזריחת השמש⁴, מעבר לנהר אֶקְרָסס, מול אנשי האֶיסִידוֹנִים.⁵ יש אומרים כי העם הזה גם הוא סקיתי.

(1) בתנ"ך ידועות הן בשם קדשות, שהפקירו עצמן לעבודת העשתורת. באגרת ירמיהו מ"ב מסופר גם כן כענין זה: „הנשים שמות על עצמן חגורות ויושבות על הדרכים, כדי לקטר טובין. ואם אחת נקראת מהעוברים ונוקקה לו, היא לועגת לשכנתה, שלא נחשבה כמותה וחגורתה לא נקרעה עוד“.

(2) את עשרה של בבל בדגים מביעה הספיקתא דריב דברי ירמיהו: שבע מאות מיני דגים טהורים וכו' כולן גלו עם ישראל לבבל.

(3) ראה I 204.

(4) בסוי מיוחר שהרודוטוס, בהשמעת הומרוס, רגיל בו.

(5) ראה IV 26.

202 אומרים, כי הארקסס הוא גדול, ואומרים גם, כי הוא קטן מה־אֵי־טֶרוֹס¹, ואומרים, כי בו איים רבים שוים בגדלם לאי לֶסְבוֹס ובהם חיים אנשים המתכלכלים בקיץ משרשים שונים, אשר הם חופרים באדמה, ואת הפרות הבשלים, אשר הם מוצאים על העצים, שומרים הם לכלכלתם ואוכלים אותם בעונת החורף. גם, מספרים, נמצאים אצלם עצים אחרים, העושים פרות כאלה: אחרי אשר יתאספו בהמון ויבעירו אש, הם יושבים מסביב ומשליכים אותם לתוך האש, וכאשר יריחו מהפרי המחורך אשר השליכו לתוך האש, הם נעשים שכורים מהריח, כמו היוונים מין, וכל אשר ירבו להשליך מהפרי, כן ירבו להשתכר, עד אשר יקומו לרקוד ויתחילו לשייר. זאת היא, אומרים, דרך חייהם של האנשים האלה. הנהר ארקסס זורם מארץ המֶטְיֶאָנִים², אשר משם בא הגינדי, זה אשר כורש פלג אותו לשלש מאות וששים תעלות. הוא משתפך דרך ארבעים זרועות, אשר כולן, לבד מאחת, כלות בתוך אגמי מים ובצות, אשר בהם, כאשר אומרים, חיים אנשים האוכלים דגים חיים ובמקום לבוש משתמשים בעורות של כלבי־הים. אחת מזרועות הארקסס זורמת דרך ארץ טהורה³ לתוך הים הכספי. הים הכספי הוא מְבֻדָּד לעצמו ואינו מחובר עם הים האחר⁴. כי כל הים אשר היוונים עוברים בו באניות⁵ והים אשר מעבר לעמודים⁶, הנקרא הים האטלנטי, והים האדום⁷, הם רק אחד.

203. הים הכספי הוא אפוא מְבֻדָּד לעצמו וארכו נסיעה של חמשה־עשר יום באנית־משוט, ורחבו, במקום היותר רחב, שמונה ימים⁸. במערב הים ההוא משתרע הקאבקסוס, אשר הוא הגדול בהרים לפי שטחו והגבוה לפי גדלו. עמים רבים ושונים חיים בקאבקסוס הקימים כמעט כולם על פרות היער. גם, אומרים, נמצאים שם עצים אשר מגדלים עליהם מטבע כזה, ששוחקים ומערבים אותם במים ואחרי־כן מצירים בהם חיות על בגדיהם. החיות האלה אינן נמחקות בכביסה, כי אם מתישנות ביחד עם הצמר כאלו נארגו מתחלה בתוכו. אומרים, כי האנשים האלה נזקקים לנשותיהם לעיני השמש כמו הבהמות.

204. אם כן את מערב הים ההוא הנקרא הכספי גובל הקאבקסוס, לצד

(1) הדנואי. (2) ראה I 72, 189.

(3) כלומר: ארץ בלי בצות ואגמי מים.

(4) הים השחור. (5) הים התיכון.

(6) עמודי הרקלט, היום סלע גיברלטר.

(7) האוקינוס ההודי.

(8) לפי II 11 יוצא, כי אנית־משוט עושה את דרכה שמונה מילים ליום אחד, אם כן,

אורך הים הכספי מאה ועשרים מיל ורחבו ששים וארבע מיל. אולם לפי המדידות החדשות ארכו

מאה וששים ורחבו שלשים ושנים מיל.

מזרח ולזריחת השמש סמוך לו מישור אשר העין לא תגבילנו ומהמישור הגדול הזה לא בחלק קטן ממנו נאחזו המסגטים, אשר עליהם אמר כורש לצאת למלחמה, כי נמוקים רבים וחשובים היו אשר זרזו ועוררוהו לדבר ראשית, לדתו, אשר בגללה דמה להיות נעלה מבן אדם, ושנית ההצלחה, אשר הצליח במלחמותיו, כי לכל אשר פנה כורש להלחם, לא היה יכול העם ההוא להמלט מפניו.

205. והנה מלכת המסגטים היתה אשה, כי מת בעלה; שמה היה טומיריס. אחריה חזר כורש על-ידי מלאכים, רק בדברים, כאילו אמר לקחתה לו לאשה. אולם טומיריס הבינה, כי לא אחריה הוא חוזר, כי אם אחרי ממלכת המסגטים, ואסרה עליו לבוא. כאשר ערמתו לא עמדה לו, הלך אל הארקסס ויצא למלחמה בגלוי על המסגטים, בגשרו גשרים על פני הנהר להעביר את הצבא ובבנותו מגדלים על האניות המעבירות את הנהר.

206. עוד ידיו עושות במלאכה זו, שלחה אליו טומיריס מלאך, אשר יאמר לו כדברים האלה: „מלך המדים, חדל מעבוד את העבודה הזאת, כי אינך יודע, אם תוצאות הדבר הזה תהיינה לטובתך. חדל מזה ומלוך על עמך ושב וראה איך גם אנחנו מושלים על אלה אשר אנחנו מושלים בהם. אתה, אמנם, לא תחפוף לשמוע בקולנו זה, כי אם תעשה הכל רק לא לשבת במנוחה. לכן אם מאד חשקה נפשך לנסות במסגטים, יהיה כן, אך הרף מהעמל לגשר גשר על הנהר. עבור אל ארצנו אחרי אשר אנחנו נסוג אחר מהנהר דרך שלשת ימים, ואם רצונך יותר לקבל אותנו בארצכם, תעשה אתה כמו כן.“ כשמוע כורש את הדברים האלה קרא לאספה את ראשי הפרסים, וכאשר התאספו הציע לפניהם את הענין להועץ אתם מה עליו לעשות. כולם היו בדעה אחת, ביעצם לו לחכות לטומיריס וצבאה בארצו הוא.

207. קרויסוס הלודי, אשר היה נוכח, לא הסכים לדעה הזאת והביע דעה מתנגדת למועצה, באמרו כדברים האלה: „המלך, כבר הבטיחך, כאשר מסרני זוס בידך, כי כאשר אראה אסון נשקף לביתך והסירותיו כאשר אוכל עונתי המרה למדתני לקח. אם תדמה בנפשך כי בן אלמות אתה ומצביא על צבא כזה, אזי אין כל תועלת בדבר כי אציע לפניך את דעתי. אולם אם הכרת כי גם אתה אדם הנך ומושל אתה על אחרים כמוך, עליך להוכח תחלה, כי בעניני בני-האדם יש גלגל החזור, אשר בסובבו אינו נותן לאנשים האלה להיות מאושרים תמיד. ועתה, אשר לענין שלפנינו אנכי חושב אחרת מאשר האנשים האלה. אם נתרצה להכניס את האויב אל תוך ארצנו, נשקפת לך מזה סכנה זו: אם תנוצח תאבד גם את כל ממשלתך. הלא מובן, כי המסגטים המנצחים לא יפנו עורף, כי אם יוסיפו לעלות על מדינותיך. ואם תנוצח אתה לא יהיה הנצחון כה גדול,

כאשר יהיה אם תעבור אתה אליהם ותרדוף כמנצח אחרי המסגטים בנוסם. והדבר הזה אני חושב גם אשר לך, כי כשתנצח את אויביך, שים תשים פניך מול ארץ ממשלת טומוריס. וגם מלבד כל אלה מחפיר הדבר ואין לנשוא כי כורש בן קמביסס יסוג אחור מפני אשה ויברח מתוך הארץ. לכן דעתי היא, כי נעבור ונתקדם עד כמה שהם יסוגו ונשתדל להתגבר עליהם בעשותנו ככה: כאשר אני שומע אין המסגטים יודעים מאומה מקניני הפרסים ולא טעמו עוד מתענוגיהם הגדולים. לאנשים שחוט הרבה צאן והכן אותם מבלי לחשוך, ותכין להם ארוחה במחננו, גם כדים מלאים יין חי מבלי לחשוך ומאכלים שונים, ואחרי עשותנו זאת, תשאיר את החלק היותר גרוע של הצבא, ואת השאר תוליך שנית אל הנהר. אם אינני שוגה בדעתי, אזי יפנו הללו אל הדברים הטובים הרבים כשיראו ועלינו יהיה אחר כך לבצע מפעלים גדולים.

208. שתי הדעות האלה עמדו זו כנגד זו וכורש נטש את הדעה הראשונה, בקבלו את זו של קרויסוס. הוא הודיע לטומיריס, כי תסוג אחור, יען כי הוא עובר אליה, והוא נסוגה אחור כאשר הבטיחה בתחלה. כורש מסר את קרויסוס בידי בנו קמביסס, אשר הפקיד אותו על הממלכה, ופקד עליו מאד לכבד את קרויסוס ולהיטיב עמו, אם ההעברה אל המסגטים לא תצלח, ואחר שצוה עליו ככה, שלח את שניהם לפרס, והוא עם צבאו עבר את הנהר.

209. ואחרי שעבר את הארקסס ובא הלילה, ראה את החלום הזה כאשר ישן את שנתו בארץ המסגטים. נדמה לכורש בחלמו והנה הוא רואה מבני הסטספס את הבכור וכנפים לו בכתפיו, הוא מַצֵּל על אסיה ובשניה על אירופה. הבן הבכור של הסטספס בן אַרְסִמִּיס מבית האחמנידים היה דריוש והוא אז בגיל של עשרים שנה בערך ונשאר בפרס, כי לא הגיע עוד אל הגיל אשר עליו אז לעבוד בצבא. והנה כאשר הקיץ כורש, חשב בלבו בדבר החלום, ויען כי החלום הזה נדמה לו חשוב מאד, קרא את הסטספס ואמר אליו בשְׁלִי: „הסטספס, בנך נתפש כשהוא מתנכל לי ולמלכותי. ויען כי ברור לי הדבר אני מודיע לך זאת. לי דואגים האלים ומודיעים לי מראש את כל העתיד לבוא נגדי: בלילה העבר, בשנתי, ראיתי את בכור בניך וכנפים בכתפיו, באחת הוא מצל על אסיה ובשניה על אירופה. לפי החלום הזה אין אחרת רק זאת שהוא מתנכל לי, לכן מהר ושוב לפרס וראה, כי כאשר אשוב אחרי כבשי את העם הזה תעמיד לפני את בנך ואחקרהו“.

210. כורש דבר את הדברים האלה בחשבו כי דריוש מתנכל לו, בעת שהאל מגלה לו, כי הוא ימות במקום הזה ומלכותו תעבור לדריוש. הסטספס השיב לו כדברים האלה: „המלך, לו לא יולד איש פרסי אשר יתנכל לך, ואם ישנו, עד מהרה יִשְׁמַד. כי אתה הפכת את הפרסים מעבדים לבני-חורין, והם

רק זאת שהוא מתנכל לי, לכן מהר ושוב לפרס וראה, כי כאשר אשוב אחרי כבשי את העם הזה תעמיד לפני את בנך ואחקרהו".

210. כורש דבר את הדברים האלה בחשבו כי דריוש מתנכל לו, בעת שהאל גלה לו, כי הוא ימות במקום הזה ומלכותו תעבור לדרייוש. הסטספס השיב לו כדברים האלה: "המלך, לו לא יולד איש פרסי אשר יתנכל לך, ואם ישנו, עד מהרה ישמד. כי אתה הפכת את הפרסים מעבדים לבני-חורין, והם מושלים על כל, במקום אשר עד עתה משלו אחרים עליהם. ואם החלום הודיעך, כי בני מתנכל לך, אני אמסרהו בידך ותעשה בו כרצונך". אחר הדברים האלה עבר הסטספס את הארכסס ושב לפרס לשמור על בנו דריוש בשביל כורש.

211. וכורש נסע דרך יום אחד מארכסס ועשה כעצת קרויסוס. אחרי עשותו זאת שב אחרי-כן עם צבאו האיתן אל הארכסס והשאיר רק את החלק הגרוע; עליו השתער החלק השלישי מצבא המסגטים והרג את הנעזבים מצבא כורש, אף כי הגינו על נפשם. ובראותם את הארוחה הערוכה להם, ישבו לאכול ולשתות אחרי אשר נצחו את אויביהם ושבעים ממאכל ישנו. ועתה התנפלו עליהם הפרסים, הרגו רבים מהם ויותר מאלה לקחו בשביה. ביניהם גם את בן המלכה טומיריס, שהיה מצביא המסגטים ושמו היה ספֶרְגֶּפֶסֶס.

212. כשמוע המלכה את אשר קרה לצבא ולבנה, שלחה מלאך לכורש, אשר יאמר לו את הדברים האלה: "כורש, שואף דמים בלי לשבוע, אל יגבה לך על המעשה שנעשה, אם בעזרת פרייהגפן – הלא גם אתם, כאשר תמלאו את בטנכם ממנו, תתהוללו ככה, עד אשר, כשבא היין אל קרבכם, מתפרצים דברים רעים מפיהם – אם רעל כזה לקחתם לכם לעזרה להתגבר בערמה על בני, אך לא בגבורת מלחמה. ועתה איעצך לטוב לך ושמע בקולי: השב לי את בני וצא מתוך הארץ הזאת בלי אסון, אף כי הרעות לעשות לשליש מצבא המסגטים. אם לא תעשה זאת, נשבע אני בשמש, אדון המסגטים, כי דם ארוה אותך, אף כי לא תדע שבעה".

213. כאשר הובאו הדברים האלה לפני כורש, לא שם את לבו אליהם כלל. וספרגפסס, בן המלכה טומיריס, כאשר הקיץ מיינו והכיר, באיזה מצב רע הוא נמצא, בקש מאת כורש להתיר את אזיקיו, ונתן לו. ואך התירוהו מאזיקיו ויכול להשתמש בידיו, טרף גפשו בכפו.

214. הוא מת בדרך זו, וטומיריס, כאשר לא שמע כורש לקולה, אספה את כל חילה ויצאה מול כורש. הקרב הזה היה, לפי דעתי, הנורא בכל הקרבות אשר היו בין הברברים, וככה היה, כאשר שמעתי: בתחלה, מספרים, עמדו מרחוק ויורו בחצים אלה על אלה, אחרי-כן, כאשר כלו החצים, התנפלו אלה

על אלה ונלחמו בחניתותיהם ופגיוניהם; זמן רב החזיקו מעמד ונלחמו ואיש מהם לא רצה לנוס. באחרונה גברו המסגטים. חלק רב מצבא הפרסים נפל שם וגם כורש עצמו מת. אחרי אשר מלך בסך הכל עשרים ותשע שנה¹. טומיריס צותה למלא נאד דם אדם ולחפש בין חללי הפרסים את גוית כורש, וכאשר נמצאה, שמה ראשו בנאד, ובלעגה לגוית המת אמרה זאת: „אף כי בחיים אני ונצחתך בקרב, הכחדתני, בשבותך את בני בערמה, אבל אני, כמו שהבטחתך ארוה אותך דם“. בין כל הספורים הרבים שמספרים בדבר מותו של כורש, הספור הזה נראה לי הנאמן ביותר².

215. בלבושם דומים המסגטים לסקיתים וגם בדרכי חייהם. הם רוכבים ורגלים, כי שניהם נמצאים אצלם, גם קשתים ונושאי כידונים, ורגילים להחזיק מפץ. זהב ונחושת יש אצלם למכביר. ללהב החניתות, החצים והמפצים הם לוקחים בכלל נחושת ולקשוט הראש, האזור והכתפה הם לוקחים זהב. כמו כן ישימו על חזה הסוסים שריוני נחושת, אך כל אשר על הרסן, בפה ועל הראש הוא זהב. בברזל ובכסף אינם משתמשים כלל כי לא נמצא כלל בארצם, בעוד אשר זהב ונחושת יש לרב.

216. מנהגיהם הם אלה: אמנם כל אחד נושא אשה, אך הם משתמשים בהן בשותפות. כי מה שאומרים היוונים כי הסקיתים עושים זאת, לא הסקיתים עושים, כי אם המסגטים. אם איש מהמסגטים חומד אשה, הוא מוריד את אשפתו לפני מרכבתו ונוזק לה בלי פחד. הגבול לשנות האדם אינו קבוע, אבל אם הגיע אחד לזקנה מופלגה, מתאספים כל קרוביו ושוחטים אותו ויחד עמו הרבה צאן, אחרי־כן מבשלים את הבשר ועורכים סעודה. הנה זה להם הסוף הכי־מאושר, ומי אשר ימות במחלה, בשרו לא יאכל, כי אם מקברים אותו באדמה, ורואים בזה אסון, כי לא זכה להזבח. אינם זורעים כלל, כי אם חיים על הצאן והדגים הבאים להם בשפע מהארכסס. הם שותים חלב. מהאלים מעריצים הם רק את השמש, ולהם מקריבים סוסים. הטעם לקרבנות האלה הוא: לאל המהיר בין האלים מקריבים את המהיר בין החיות.

(1) לפי החקירות האחרונות מלך 560 – 529.

(2) לפי כסנופון מת כורש בביתו על מותו, לדברי קסיסאס מת כורש על ידי פצע, שנפצע

במלחמה נגד הדרדניים.